

Universitat de Barcelona
Facultat de Filologia
Departament de Filologia Romànica

LA FORMACIÓ DELS COL·LECTIUS BOTÀNICS EN LA TOPONÍMIA
CATALANA

Memòria que, sota la
direcció de. Dr. Joan Veny i
Clar, presenta Maria-Reina
Bastardas i Rufat per a
l'obtenció del Grau de Doctor

Barcelona

1992

COL·LECTIUS D'ÀLBER

Albereda

El substantiu albereda 'lloc plantat d'àlbers' es troba estès per tot arreu del domini lingüístic com a nom comú, a vegades designant el tipus d'agrupació vegetal que es fa a les riberes, encara que aquestes agrupacions també estiguin compostes per altres arbres i plantes a més de l'àlber (vegeu la definició que la GEC s.v. en dóna com a associació geobotànica). Coromines recollí les formes aubireta i aubereta "amb consonantisme mossàrab conservat" al Priorat (Ulldemolins i la Vilella Baixa), formes iguals, en aquest aspecte de la conservació de la -r- intervocàlica, al topònim Coll de la Teixeta també en aquesta zona (cf. COROMINES - 1971, pàg. 203, n. 8).

A més d'existir com a nom apel·latiu, Albereda està molt abundantment representat en la toponímia de la zona lingüística catalana.

En textos antics albereda es troba àmpliament documentat i apareix representat tant com a nom apel·latiu com també com a topònim. La primera documentació que n'hem recollit aquí és de l'any 960; en una donació del comte Borrell del castell de la Roqueta (Sant Martí de Tous, Anoia), es menciona com a límit del castell una albereda i no és clar que es tracti d'un topònim, bé que a Sant Martí de Tous hi ha una torre i una masia dites l'Albereda (cf. GEC s.v. Albareda, l' i TURULL - 1991, pàg. 43):

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

960 CPoblación 6, pàg. 11: et affrontat ipso kastro quod vocabulum est Rocheta ... de orientis in terminio de Tovos ad ipsa Albareda ... de circio pervadit ad ipsa Albareda quod superius resonat contra orientis

El GMLC fa menció de set documents (entre 1043 i 1189) en què apareix aquest terme amb valor col·lectiu, bé que en nota s'adverteix que en alguns casos el mot sembla ja usat com a pretopònim o topònim; el document més antic és el següent:

1043 CSCugat II 564, pàg. 227: Et est ipsa terra e vineas in comitatu Barch., in Callense, in terminio de ipsa Tapia. Et affrontat ... de parte orientis in ipsa strada qui pergit de s. Maria de Calles ad ipsa turre et ad albareda

És evidentment un nom comú en l'exemple d'un diploma de 1142, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on apareix en plural en una enumeració d'elements que conté una certa propietat al Vallès:

1142 ACA Ramon Berenguer IV, nº 146: est autem nostra prephata hereditas, honor, domos, mansos, terras et uineas cultum et heremum cum ruiris et albaredes cum arboribus diversi generis in comitatu Barchinone in Vallensi

En canvi, el nom apareix també des de ben antic com a topònim, fins i tot en alguns casos sense la presència de l'article que indicaria el seu origen en un apel·latiu:

977 Baraut, ActCurgell 37, pàg. 100
(consagració de Sta. Maria de Solsona): Et primus
terminus de Iovale est ipsa villa de Guisallo
condam ... sextus autem terminus collocat se in
ipsa (sic) collo de Albareda

c. 1050 Riu, St Llorenç dels Morunys 7, pàg.
206: Et in Albareda alaudem et vineas

El col·lectiu albareda és molt freqüent com a nom de
partides de terra. Pel tipus de formació vegetal que descriu
és natural que es trobi com a designació de cursos d'aigua;
a propòsit d'això volem mencionar el següent document de Sant
Cugat:

1172 CSCugat III 1083, pàg. 243: mansum illum
qui dicitur de Ruvira ... Affrontat autem: a parte
orientis in flumine de Anòia... a parte vero
circii in torrente qui dicitur de Albareda sive in
manso de Podio. Est autem predictus mansus in
chomitatu Barchinone, infra terminum katri de
Subirats, iuxta domum quam vocant de Bellestar

Alberet

L'únic document antic on hem trobat aquest topònim fa
referència al Conflent; concretament es menciona Alberet en
un document de Cuixà de finals del segle IX com a nom d'una
muntanya, prop de la vila de Toès:

878 Abadal ECuixà ap. 55, pàg. 155: in
suburbio Elenense in valle Confluentana, in villa
Touete vel monte Albareto vel infra fines illarum

Cal assenyalar que actualment existeix a Toès una masia que porta aquest nom (mas d'Alberet); el topònim actual podria estar relacionat amb el topònim del document de 878. Cal destacar en aquest cas la poca presència que comparativament té aquest col·lectiu amb el sufix masculí si el comparem amb el mateix nom d'arbre amb el sufix femení.

ARANYONET

Aranyonet és el nom d'un llogaret pertanyent avui en dia al municipi de Gombrèn (Ripollès). El topònim apareix en diversos documents del segle X i XI; així el 982:

982 DipCarol. II, pàg. 172: In comitatu Cerdaniense, valle Lilitense ... villa Araionedo, ecclesia cum decimis et primiciis, alodem quod dicitur Liledo, et Genebreo

El mateix topònim apareix en dos documents de la Seu d'Urgell, concretament en el testament de Ponç, ardiaca i en la seva publicació sacramental. És interessant de reproduir aquí els dos documents per tal com la grafia del primer no és absolutament transparent:

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112) (testament de Ponç ardiaca): Et a sancta Maria cenobii Riopullensis ipsum meum alaudem de Aragonezo, casas, casalibus ...

1030 (orig.) Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 138) (publicació sacramental del testament de Ponç ardiaca): Et concessit ad Sancta Maria

cenobii Rivipolentis ipso suo alaude de Aragnoned,
casas, casalibus ...

La grafia del primer d'aquests documents podria fer creure que es no tracta d'un topònim amb el col·lectiu procedent d'-ETUM, però tanmateix el segon document és un original mentre que el primer és només una còpia del segle XIII: una grafia com la que presenta el primer document seria inexplicable en un derivat d'-ETUM.

El topònim Aranyonet és, doncs, un col·lectiu en -et, creat sobre el nom de planta aranyó, mot català de possible origen cèltic (DECat s.v.).

ARGELAGUET

En els documents que hem examinat, Argelaguet apareix només, i en dates més aviat tardanes, com a cognom de diversos personatges.

1129 CSCugat III 895, pàg. 86: Presenti bus
atque futuris pateat qualiter devenerunt ad multa
placita Raimundis Mironis de Argelaget ...

1189 CSCugat III 1181, pàg. 318: Signum
Berengarii Dargelaged

Argelaguet continua essent actualment un cognom però no hem pogut trobar cap topònim corresponent a aquest patronímic. El cognom apareix en diverses poblacions, entre elles Caldes de Montbui (Vallès Occidental). Sembla que el

Ramon Miró d'Argelaquet que apareix en el document de 1129 està també relacionat amb aquest poble (cf. MOREU - 1962, pàg. 29). Precisament l'Argelaquet és el nom d'una partida a Caldes, però el topònim, com explicà Moreu-Rey, deu procedir del nom d'un personatge amb aquest cognom.

AULET

Com a nom comú aulet procedeix d'ILICETUM (derivat d'ILEX) que ja trobem testimoniats en Marcial i que suposa, en la seva evolució fonètica cap al català, el pas de -lz- a -ul-. Aquesta llei fonètica explicada per Coromines, que l'exemplifica amb l'evolució de SALICE a saule, té vigència en "un ampli territori que va des de la Vall de Ribes fins a Pineda, en el Maresme, comprnent la Garrotxa, Osona i les Guillerries" (COROMINES - 1971, pàg. 216). Aulet és encara avui en dia un nom comú en alguns punts d'aquesta zona; és dels pocs que, amb la forma masculina del sufix -ETUM, té actualment una certa vitalitat en català (vegeu dades de l'ALDC en el capítol 11).

Ara bé, Aulet, d'altra banda, és el nom d'un castell i d'una església (Sant Sadurní) al municipi de Sopeira (Alta Ribagorça), just al límit de la zona on viu l'alzina i evidentment molt lluny del territori que acabem de mencionar. En documents antics del Pallars aquest topònim apareix molt repetidament. Algunes de les formes que es documenten són extraordinàriament interessants per a l'establiment de

l'etimologia del topònim. En primer lloc cal dir que sovint el topònim apareix llatinitzat en formes com Avileto; així:

867 DipPallars II 135, pàg. 354: terra juris
meis quem abeo de ruptura parentum meorum in
castro Avileto, ubi dicitur Cubile

867 DipPallars II, 62, pàg. 317: vindo vobis
terra mea in apenditio de castro Avileto

874 DipPallars II, 71, pàg. 322: Mittimus in
apenditio de castro Avileto, una vinea in loco qui
dicitur Super Ponte

889-899 DipPallars II 94, pàg. 334: ego facio
chartta de mea vinea in chastro Advileto

947 DipPallars II 153, pàg. 362: et est ipsum
cannamare in castro Abileto, in loco ubi dicitur
Sancti Saturnini

Ara bé, altres documents, més antics, ens donen més informació sobre el topònim.

856 DipPallars II, 50, pàg. 311: et est ipsa
vinea infra territorio sub castro Auleto

942 DipPallars II 152, pàg. 362: et est ipsa
vinea in kastro Auleto, in loco ubi dicitur terres
Sanctum Saturninum

Aquestes formes, Auleto, són una llatinització molt simple (addició d'una -o final) d'aquest topònim. Això demostra que ja a mitjans del segle IX el topònim presentava una forma del tot similar a l'actual.

Hi ha encara altres testimonis, entre els quals es troba el més antic, que aporten encara una altra forma del topònim:

851 DipPallars II, 44, pàg. 307: et sunt ipsas uineas in suburbio de Castro Avoletto, in locum cuius uocabulum est ad Faixas

874 DipPallars II 72, pàg. 323: ipsa mea hereditate quem abeo in balle Spetana et in kastro que uocabulum est Avuleto

957 DipPallars II 170, pàg. 373: in castro Avoletto, in locho ubi dicitur ad Sanctum Saturninum

Aquesta darrera forma, que és també la més antiga de totes, és la més interessant; efectivament, Coromines (DECat s. v. évol) comenta que molts llocs de l'Alta Ribagorça i de la vall d'Àneu que porten per nom Aulet tenen el seu origen en EBULETUM, nom col·lectiu d'évol del llatí EBULUS; aquesta teoria, exposada per Coromines sense més comentaris i sense mencionar per res cap forma històrica documentada, sembla que pot tenir un cert suport en aquestes mencions antigues del topònim.

Un cas diferent el plantegen topònims que estan situats efectivament en zones on és abundant l'alzina i on es produeix la llei fonètica que comentàvem més amunt. En aquests casos, com per exemple en el topònim l'Aulet (recollit per BADIA - 1951, pàg. 528 mapa), no hi ha motius per dubtar que no es tracti d'un derivat d'ILICETUM.

Per altres derivats d'ILICETUM vegeu el comentari que fem més endavant en parlar del col·lectiu olzeda.

COL·LECTIUS D'AVELLANA 'AVELLANER'

Avellaneda

En dos documents del segle x referits a Les Preses (Garrotxa) apareix el mot avellaneda, precedit de l'article, en una frase similar que inclou també el mot nespoleda.

926 (orig.) AMontserrat, perg. Bages, n° 1010: per hanc scripturam donamus tibi ... ipso pugolo et ipsa avellaneda et ipsa nespoleda

957 MNHistóricas XI 114, pàg. 188: alaude quem abeo in comitatu Bisuldunense ... id est uilla Presas ... et ipso puiolo et ipsa auellaneda et ipsa nespoleda

En aquests contextos sembla que es podria tractar de mots apel·latius i no de topònims. Tanmateix els autors de l'Atlas històric de Catalunya identifiquen aquest mot amb el topònim actual de l'Avellana a Les Preses (Garrotxa); en tot cas, i si això és així, caldria comentar la pèrdua del sufix col·lectiu en aquest topònim o la duplicitat del nom.

D'altra banda i fent referència a un lloc diferent, Avellanedes, ara en plural, apareix com a nom d'un riu en algun lloc del comtat de Barcelona, (Palautordera):

996 CSCugat I 314, pàg. 264: alaudem nostrum
propium que vocant villare Teudbert ... in
comitatu Barch. Et afrontat ipse alaudus ... de
occiduo in ipso torrente vel in río de ipsas
Avellanedas

Avellanet

En tots els casos els Avellanet recollits en la documentació antiga són topònims. Les mencions corresponen a diversos topònims diferents: les que es troben en la majoria d'aparicions en documents d'Urgell fan referència amb tota probabilitat al poble d'Avellanet (actualment al municipi de Montferrer i Castellbò, Alt Urgell), fins i tot quan apareix com a cognom d'origen d'un personatge.

1080 (orig.) Baraut, ActCÚrgell 71, pàg. 152.
Consagració de l'església del monestir de santa
Cecília d'Elins: ipsam iterum uillam de Palierolis
cum medio uilla Auellaneti

1086 Baraut, DocUrgell 1020 (Urgellia 7, pàg.
138): vindimus vobis una sorte de terra de
comparacione qui est in comitatum urgello in valle
Elisitane in apendicio de Sancto Romano, in villa
que vocant Avelaned

1098 Baraut, DocUrgell 1166 (Urgellia 8, pàg.
95): Sig+num Guilelmi de Avelaned

1148 Baraut, DocUrgell 1500 (Urgellia 9, pàg.
305): donamus...V mansos... quintum in Avelaned

Entre els documents d'Urgell també apareix un Avellanet que fa referència a un límit d'Estoer (actualment al municipi dels Masos, Conflent):

1036 Baraut, DocUrgell 490 bis (Urgellia 5, pàg. 29): in comitatum Cerdaniensi ... alaudem quod est in Astover afrontat de I parte in Fenestred et de alia in villa Seners et de III in valle Stavia et de IIII vero parte in Avelaned

1137 Baraut, DocUrgell 1459 (Urgellia 9, pàg. 266): in valle Confluentis, in villa que vocatur Avelaned ... Hoc quod habeo in prenominata villa et in ipso vinner de Villanova

Hi ha també l'ermita de Sant Joan d'Avellanet al Berguedà (municipi de Bagà).

Les mencions, que apareixen en documents de Terrasa, Sant Cugat i Santa Anna, sembla que es refereixen a un, o més aviat diversos, llocs del Vallès; el document de 996 indica clarament que Avellanet és un lloc de Terrasa i segurament també fa referència a aquest mateix lloc el document de 1067 que menciona Avellanet i Ullastrell, a pocs quilòmetres de Terrasa. En canvi en el document de Sant Cugat de 1045 apareix Avellanets, en plural; es deu tractar d'un lloc diferent. En tot cas, aquests topònims del Vallès no existeixen actualment en la toponímia major:

996 AHTerrassa Perg. I, 10. Transcripció de Pere Puig i Ustrell: Et est in comitatu Barchinona, in terminio Terracia, in locum que dicunt R[os]edors vel in locum que dicunt Avelanedo

1045 CSCugat II 578, pàg. 243: Est autem ipse terra cum arboribus diversis generis et cum domibus et curtes in comitatu Barch. in villa Vidamenia, que vocant Palacio ... Et affrontat ... de parte vero circi in ipso rio qui discurrit de Avelanedos

1067 Alturo, Sta. Anna II 92, pàg. 107: concessit ... omnes suos alaudes de Uiastril et de Avelaneto

1074 (orig.) Alturo, Sta. Anna II 103, pàg. 119: et olivariam quod nuncupant de Pladiano que est in hereditate Raimundo filio meo in Avelaneto et in hereditatem Guillelmi aliam olivariam

COL·LECTIUS DE BEÇ

Beceda

Beceda és documentat com a nom comú al Conflent, en un diploma de l'any 1346 citat per Alart "quantam vernetam cum quadam besseda sibi contigua, in terminis de Corneliano Confluentis" (cf. DECat s. v. bedoll). Es tracta d'un derivat de beç, nom amb què en català oriental es designa també el bedoll. Ambdós noms procedeixen de la mateixa base celta segons Coromines (DECat loc. cit.). És també un cognom molt repetit, escrit però generalment Basseda o Bassedes, cognom que s'ha d'haver originat en un topònim.

Becet

Aquesta forma, paral·lela a l'anterior, i que es troba també com a cognom (escrit generalment Basset), apareix en la toponímia del Capcir: Lo Becet és el nom d'un lloc a Puigabalador, en aquesta comarca, recollit per Coromines (DECat s.v. bedoll).

BOIXEDA - BOIXET

El col·lectiu en -eda del boix apareix actualment sovint com a cognom; és també un topònim actual relativament estès (per exemple rep aquest nom un coll entre el Ter (Ripollès) i el Fluvià (Garrotxa)) i també es troba documentat com a topònim des d'antic:

878 DipCarol. I, pàg. 34: uillari qui dicitur
Cotalet ... habet fines ... deinde ad ipsa Buxeta,
deinde ad Kairum

Es tracta en aquest cas d'un límit del poble de Codalet (Conflent). Un altre topònim antic, que sembla que cal situar en algun lloc entre Esparreguera, Pierola i Castellfollit del Boix, apareix en aquest document de Santa Anna del segle XII:

1120 Alturo, Sta. Anna II 183, pàg. 204: et
alode qui est ad Genebreda et quantum qui[...]
modiata donet [...] Boxeda et alia nostra honore
qui remanent

També apareix com a nom apel·latiu en un document del segle XI on s'indica que una propietat acaba a "les boixedes de més enllà":

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

1030 LFeud. I 272, pàg. 296: de parte una in collum Valle Spinosa uel de Pontilios et de alia parte afrontat in termino de Keralto siue in ipsas boxedas extremas

D'altra banda la forma masculina Boixedo, amb la conservació de la -o final com és propi d'aquesta zona, apareix designant un riu de la Vall Ferrera (Pallars Sobirà).

CANYET - CANET

El col·lectiu CANNETUM es troba documentat en llatí (per exemple en Pal·ladi) i té continuïtat en diverses llengües romàniques. En el baix llatí català es troba molt abundantment, des del segle X, ja sigui com a nom comú o com a topònim. És també abundantíssima la presència d'aquest col·lectiu en la toponímia catalana actual tant en la forma Canet com Canyet (o fins i tot Canedo amb conservació de la -o a la vall de Cardós, municipi de Lladorre, Pallars Sobirà). Com a nom apel·latiu canyet, a més del significat de 'lloc poblat de canyes', té també per extensió el de 'lloc on es llencen o enterren les bèsties mortes'.

Canyet apareix com a nom apel·latiu en enumeracions o descripcions de propietats. Des de mitjans del segle XI el trobem en una forma que reflecteix la forma catalana del mot, també cal destacar la constant presència de la grafia -nn- com a reflex de la consonant palatal:

992 ACondal 232, pàg. 422: uindimus tibi castro nostro, qui dicunt Cervilione ... cum

turres et rochas ... cum rios et fontes, cum ortis et pomiferis, cum cannitis uel aquis

996 CSCugat I 311, pàg. 261: comutacionem tibi fecissemus orto nostro proprio subreganeo cum arboribus uel cum uitis, uel kanedo

1013 LAntiq. II 457, f. 158 (Mas 327): uindimus tibi orto cum arboribus, et uites, cum ipso cannedo, et rego et cap de rego

1020 LAntiq. I 374 f. 144 (Mas 397): donamus ... alaudem ... id est terra et casas ... et uites et aliis arboribus de diversis generibus et ipso kannedo pro alio vestro alaude ...

1048 LAntiq. IV 76, f. 25: (Mas 610): uendimus tibi predictas terras cum cannetos ab integre, et pratis

1055 ACA Ramon Berenguer I, nº 178: uendo uobis alodium meum propriun francum, cultum et heremum, id sunt terras et uineas et cannedis

1064 CSCugat II 640, pàg. 306: concedo ad domum s. Laurentii de ipso Monte, qui est supra Terracia, ipsum meum alodium ... cum trillas et arbores diuersi generis et cannedis et uiminariis

1066 LAntiq. IV 85, f. 27 : uendimus uobis alodium ... id est turrem unam ... pratis et pascuis, et regarios et puteos, et cannetum

1067 LAntiq. IV 85, f. 27: et parietes et foueas, et cloacas et terras cultas et heremas pratis et pascuis et regarios et puteos et cannetum

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

En el GMLC es citen més de vint exemples d'ús d'aquest mot com a apel·latiu.

D'altra banda el mot apareix també des de ben antic com a topònim. Els autors de l'Atlas històric de Catalunya citen una forma Canneto que ja apareix el 898 fent menció del lloc anomenat Canet a Montagut de Fluvià (Garrotxa), lloc que es continua mencionant en altres documents del segle x.

També des del segle x trobem mencions molt probables del poble anomenat El Canyet (municipi de Cervelló, Vallès Occidental); en el primer d'aquests documents sembla encara usat com a apel·latiu:

944 CSCugat III 831, pàg. 32: Et est insula ipsa in predicto comitato Barch., in terminio de castrum Cervelione iuxta alveum que nuncupans (sic) Lubricatum ... afrontat ... de meridie in rio uel in ipso canneddo

957 CSCugat I 52, pàg. 46: qui est in pago Barchinonense in terminio de Castro Cervilione in ipso Caneto iusta alveo Lubricato

També Canyet (que correspon administrativament a un barri del municipi de Badalona, Barcelonès) es documenta des del segle XI:

1095 LAntiq. II 387, f. 132: in parrochia Sancte Marie Bitulone ... a parte orientis in ipso torrente qui discurrit per Canned

1050 LAntiq. I 1010, f. 353: in terminio de Bitulona in locum uocitatum Vilar de Morgad ...

affrontat prescripta omnia de circi in montem
aguilarem. De orientis in torrentem de Canneto

Sembla haver existit també un lloc anomenat Canet a Torrefeta (La Segarra), lloc que no deu existir actualment amb aquest nom ja que no apareix en el recull de topònims de la Segarra de Turull (1991). En tot cas la identificació del lloc sembla prou clara en un document on es fan deixes a Santa Maria de Guissona i a Santa Maria de Solsona d'alous situats de Torrefracta i a ipsa Cardosa (que corresponen als llocs actuals de Torrefeta i La Cardosa a la Segarra)

1107 Baraut, DocUrgell 1246 (Urgellia 9, pàg. 75): terra quam vocant ad ipsos Maruns et una vinea qui est ad Torrefracta, in locum que vocant ad Chaned et afrontat in terra de Eimerig

CARDET

El nom apel·latiu CARDUETUM apareix en Pal·ladi, es tracta d'un col·lectiu en -ETUM del mot CARDUUS que designa el card i altres plantes de la mateixa família. Aquest nom el retrobem també, amb la mateixa forma que en Pal·ladi, en un text narratiu de caràcter culte (Epistola uel potius sermo Garsiae monachi Cuxanensis), i per tant no significatiu pel que fa a la llengua popular:

1040-1046 Marca ap. 222, col 1077: insunt reliquiae sancti Hippolyti, qui ... ligatis pedibus ad colla indomitorum equitum, per carduetum et tribulos tractus, Romae emissit beatum spiritum

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

Els documents que citem de 1067, 1096 i 1157, de procedència diversa, donen la forma Carded (sense llatinitzar), i fan referència al poble de Cardet a la Vall de Boí (municipi de Barruera, Alta Ribagorça):

1067 ACA Ramon Berenguer I, nº 378: in comitatu paliarensis... vall de buin cum ipsas uillas ... et alia de carded

1096 Rubio, Documentos 8, pàg. 24: Dono Petro filio meo ... castrum de Curanto et villam de Carded

1157 Puig i Ferreté, Lavaix 59, pàg. 104: dimitto Sanctae Mariae Lavascensi ... castrum quod dicitur Carded cum omnibus terminus suis et pertinenciis

COL·LECTIUS DE CARDÓ

El DCVB recull tant Cardonet com Cardoneda com a cognoms. En el full corresponent a Ripoll-Olot de l'Atlas històric de Catalunya (full 10, 1) s'indica que hi ha un lloc que apareix mencionat el 957 com a ipsos Cardonetos, lloc que els autors no han pogut localitzar amb precisió actualment. És sens dubte un col·lectiu del mot català cardó, procedent del llatí tardà CARDO -NIS (cf. fr. chardons). És també cognom.

CASSANET

Aquest topònim apareix ja documentat a la segona meitat del segle IX a l'anomenada Acta de consagració de la Seu d'Urgell com a lloc de la Cerdanya. Posteriorment continua apareixent en diversos documents d'Urgell:

ca. 860 Baraut, ActCUrgell 2, pàg. 51. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: Tradimus eciam omnes parrochis comitatu Cerdaniensem... Deinde Arestothe, cum Kacianeto siue Munciar, cum Aransar

1107 (orig.) Baraut, DocUrgell 1244 (Urgellia 9, pàg. 73): simul cum ipso alodio vel vineas quas habebat in Cacaned (sic)

No és segur, però, que el topònim que apareix en el document que reproduïm a continuació, del monestir de Cuixà de 879 es refereixi al mateix lloc ja que el topònim apareix enmig d'una enumeració de noms de lloc del Conflent.

879 Abadal ECuixà, ap. 61, pàg. 163: dono Deo uel predicta ecclesia Sancti Germani quod habeo in uilla Tauriniano, Cuxano, Chotaletto, Fangano, Kassaneto, Orgarese ... Occenias, Kanauellas.

Segons Baraut també fa referència a aquest Cassanet del Conflent el topònim que apareix en el document següent:

1043 Baraut, DocUrgell 559 (Urgellia 5, pàg. 91): conveniencia inter Vives sacer et Chixol femina de ipso alode de Cazamet de homine nomine Guifred qui est condam

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

De totes maneres es tracta en tots els casos del mateix col·lectiu en -et del nom gàl·lic del roure *KASSANOS, mot que ha perviscut a la Gàl·lia però que en català ha deixat actualment només alguns noms apel·latius compostos (cf. DECat s. v. cassanella). Tanmateix el mot sembla haver tingut una certa vitalitat en èpoques remotes com ho demostren els topònims conservats i també el fet que en el segle ix cassanus apareix com a pretopònim en un document del Conflent (cf. GMLC s. v.):

878 Abadal ECuixà ap. 48, pàg. 151: uindimus uobis subtus uilla Kanauellas, ubi dicunt ad cassanos, petias duas de uinea.

Sobre l'extensió toponímica d'altres derivats de *KASSANOS vegeu també l'apartat que els dediquem en el capítol 2.

COL·LECTIUS DE CASTANYA 'CASTANYER'

Castanyeda

En el GMLC (s.v. castaneta) es recull la següent documentació del nom apel·latiu castanyedes a costat de noqueredes, els dos llatinitzats:

876 Marca ap. 35, col. 798 (ex chartulario monasterii Arulensis): quia in frontat ipse Palaciolus cum ipsas terras uel cum ipsas castenatas (per -anetas) et nogaretas de una parte in río quem nuncupant Ferrario

Aquest mot, malgrat que no el tinguem abundantment documentat en època preliterària, continua essent viu fins a l'actualitat (Coromines, DECat s.v. castanya, el localitza particularment a la zona del Montseny on aquest arbre és molt freqüent formant boscos) i figura també en el DGLC. D'altra banda existeix també com a apel·latiu el col·lectiu castanyereda format sobre el nom actual de l'arbre, mentre que castanyeda descansa en el nom arcaic de l'arbre, sense sufix -ARIUS (sobre això vegeu BASTARDAS - 1988).

Castanyet

El topònim Castanyet designa un poblet pertanyent al municipi de Santa Coloma de Farners (La Selva). En la seva base etimològica hi ha un col·lectiu en -ETUM: CASTANETUM.

CEDRET

J. Coromines (1971, pàg. 186) a propòsit de l'evolució del grup -tr- intervocàlic en català, menciona el topònim Cedret (es deu referir a (Sant Pere de) Cedret (escrit però gairebé sempre Sedret, al municipi de la Tor de Querol, Alta Cerdanya) procedent de CITRETUM, amb el resultat -dr- procedent del grup -TR- llatí. CITRETUM 'lloc on hi ha llimoners' ja es troba documentat a Pal·ladi però aquest nom, ni tampoc la seva base CITRUS o altres derivats seus, no sembla haver deixat rastre en la llengua catalana, si no és en forma de cultismes; si aquesta és la base etimològica d'aquest topònim (i no sembla que hi hagi cap inconvenient

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

per admetre-ho), s'ha de considerar un topònim de formació antiquíssima.

CEGUDET

Coromines (1965 i DECat s. v. ceguda) explica el topònim Cegudet d'Andorra com un col·lectiu en -et de ceguda 'cicutà', mot que representa l'evolució popular d'aquest mot llatí i que seria encara viu als Alts Pirineus, segons Coromines.

COL·LECTIUS DERIVATS DE QUERCUS

Els col·lectius amb el sufix -ETUM / ETA, formats a partir del nom que designa l'alzina en llatí, presenten en català tot un seguit de variants que cal explicar. A més de la dualitat del sufix masculí i femení, n'hi ha una sèrie en relació amb el consonantisme que mereixen un comentari particularitzat.

Ja Meyer-Lübke en el seu estudi sobre els noms de lloc que apareixen a l'Acta de consagració de l'església de la Seu d'Urgell (MEYER-LÜBKE - 1923, pàg. 19) havia assenyalat l'interès que ofería el topònim Cerketa que hi apareix, perquè, per una banda, suposava la persistència del mot QUERCUS en el domini del català, i per l'altra, constituïa un testimoni de la forma dissimilada *CERQUUS tant abundantment representada a Itàlia. Altres topònims, però, posen de

manifest que QUERCUS en la seva forma dissimilada hauria estat durant un temps un mot ben viu a la Catalunya Vella. Els més notables d'aquests topònims, però no els únics, són els actuals Cercs al Berguedà i Cerc a l'Alt Urgell. Paul Aebischer, en un cèlebre article (AEBISCHER - 1934) demostra que QUERCUS, en la seva forma dissimilada *CERQUUS, hauria estat viu a tota la Península Ibèrica. En el mateix sentit és important l'estudi de Piel (PIEL - 1951). Però, a més de la presència de ce- < ce- inicial en aquests topònims en lloc de que- < que-, el que interessa explicar és la coexistència de formes com Cerqueda i Cerceda (o Cercet) amb la variació en la consonant interior.

Segons Aebischer Cerqueda seria el reflex de *CERQUETA derivat en -ETA de *CERQUUS, forma dissimilada de la clàssica QUERCUS amb una evolució absolutament normal. En canvi Cerceda i Cercedo (Cercet) "doivent s'expliquer sans aucun doute par une forme *Cerqueda *Cerquedo, avec le -qu- assimilé a -c-, par suite de l'influence du c- inicial" (AEBISCHER - 1934, pàg. 119). Piel es mostra respectuós però no gaire convençut d'aquesta explicació (PIEL - 1951, pàg. 324): "Com *CERQUETUM deve ter rivalizado, no NO, a variante *CERCETUM, que tanto pode ascender a QUERCETUM como representar um novo matiz fonético nascido de *CERQUETUM".

Semblen també possibles altres explicacions. El nom de lloc Cerqueda podria procedir directament del neutre plural del clàssic QUERQUETUM (que es troba en Varró o Horaci per exemple) que és precisament la forma etimològica (ja que QUERCUS procedeix d'una forma *PERKWU- indoeuropea amb assimilació de la consonant inicial, cf. ERNOUT-MEILLET,

s.v. quercus). La dissimilació de QUERQUITUM en CERQUETUM seria, de fet, anàloga a la de QUINQUE en CINQUE. És clar que si la dissimilació ha tingut lloc en un mot simple o en un compost no té gaire transcendència.

En canvi el català Cercet seria un derivat de *CERCUS (la forma *CERQUUS, postulada per Aebischer, hauria passat molt aviat en llatí vulgar a *CERCUS, cf. ANTICUS per ANTIQUUS, ja en Varró i Plini o ECUS per EQUUS a l'Appendix Probi). Sobre *CERCUS, doncs, s'hauria format un *CERCETUM (-ETA) en un període en què la palatalització del grup CE- era encara vigent i, per tant, podem concloure que en una època bastant antiga. Però d'altra banda, tampoc no podem descartar del tot que el català Cerqueda representi precisament un derivat molt tardà format sobre el català preliterari cerc(o) quan el grup -ce- que resultava en formar el derivat amb el sufix -ETA ja no podia palatalitzar.

Ja hem comentat més amunt que la sèrie de topònims formats a partir de QUERCUS o de la seva forma dissimilada eren una prova que aquest mot havia estat viu durant un temps a Catalunya. En aquest sentit podem comentar també un document de Vic de 986 on apareix el mot quercho que pot ser interpretat com a apel·latiu (malgrat l'absència de l'article).

986 Junyent, DipVic 542, pàg.: in monte Super
Roka, sub quercho Sancti Andree

No sembla que aquí el mot es pugui veure com un simple llatíisme (encara que potser sí ho sigui la grafia de la consonant inicial) sinó com una resta d'un mot que, si bé potser ja no era viu en la llengua, ho hauria estat poc temps abans. Hi ha també els topònims procedents del nom simple de l'arbre: Cercs (Berguedà) i Cerc (Alt Urgell). És molt conegut perquè dona testimoniatge d'antics cultes dendrolàtrics el document que menciona un topònim, avui desaparegut, Cercho Sancto (1046 in comitatu Paliarense, in valle Siarb, in locum que vocant Cercho Sancto).

Cerceda

El topònim Cerceda apareix en un document d'Urgell de 1007:

1007 (orig.) Baraut, DocUrgell 297 (Urgellia 3, pàg. 128): facimus tibi carta de ipsum fevo qui est in ipsa Erola sive in ipsa Cerceda sive in Surigera sive in Montellano sive in Serras sive in Adragenne

Aquest Cerceda sembla ser el nom d'un lloc a la Cerdanya. El document sembla mencionar llocs diversos d'est a oest: l'Erola (Castellar de n'Hug?), Cerceda, Soriguera (municipi d'Urtx, Cerdanya), Montellà del Cadí (que forma municipi amb Martinet, Cerdanya) i Adraén (municipi de Fòrnols del Cadí, Alt Urgell).

Cal comentar que aquesta és l'única vegada que hem pogut documentar aquest topònim; d'altra banda, no sembla probable

que la pronúncia que pogués correspondre a la grafia Ce- fos la d'una oclusiva sorda, si tenim en compte les habituds dels escriptors d'Urgell.

Cercet

El topònim Cercet apareix en la documentació llatino-medieval catalana en diverses ocasions referit, segons que sembla, a llocs diversos. El trobem en primer lloc en un document de l'any 1007:

1007 Marca, ap. 155: in ualle Confluente, in uilla uocitata Vernetum ... et ascendit per ipsam serram que est inter Vernetum et Foliolos ... usque in uia quae pergit de Corneliano ad Cercedo

En aquest document el topònim Cercet correspon al llogaret del municipi de Fullà (Conflent) que actualment porta el mateix nom (encara que també se l'anomena Veïnat d'Amunt, com a part del municipi de Fullà). No sembla que el castell de Cercet que apareix en el document de 1063, que reproduïm a continuació, pugui correspondre al mateix lloc, ja que es troba en mig d'una enumeració de castells del Pallars; no hem pogut localitzar aquest segon Cercet.

1063 ACA Ramon Berenguer I, nº 299: Hec est convenientia quam facit Reimundus comes barchinonensis filius Sancie comitisse et ermengaudum comitem urgellensem ... et terciam partem de ipso castello de cannellas ... et ipsum castellum de Cerced ... et ipsum castrum de Liminiana et de tenriu

Cerqueda

En els documents d'Urgell apareix repetidament el nom de lloc Cerqueda (escrit Cerketa a l'acta de consagració de la Seu d'Urgell i Cercheda a la resta de documents). A l'acta de consagració de la Seu d'Urgell, Cerqueda apareix entre els noms de lloc de la vall de Castellbò, situada a la dreta del riu Segre.

ca. 860 Baraut, ActCurgell 2, pàg. 51. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: Tradimus atque condotamus parrochias Hurgellensem pagus ... Ortone, cum Sollanello uel Cerketa atque Kampilias

El següent document de 1102 dóna Cerqueda com a límit oriental d'un alou a Cercèdol (Castellbò), també a la dreta del Segre.

1103 Baraut, DocUrgell 1202 (Urgellia 9, pàg. 33): meum alodium quod habeo in cercedol ... et est hec omnia in comitatu Urgelli in apendicio Sancte Columbe ... terminantur ... a parte orientis in uilulis Cercheda siue Solano

En canvi, en altres documents, Cerqueda és una vila prop de Nabiners, a l'esquerra del Segre; vila que correspon a l'actual caseriu d'Arfa.

1064 (orig.) Baraut, DocUrgell 762 (Urgellia 6, pàg. 133): Et ipsum de Nabiners de una parte in Sancto Fructuoso, ex alia in Cercheda et de .iii. in Coma, de .iiii. vero in Sigeris alveo.

1083 Baraut, DocUrgell 986 (Urgellia 7, pàg. 111): Est prenomiatum alodium intra Urgellicum

comitatum sursum in montana in prenominata villa Nabiners. Terminatur autem ab ortu solis in Cercheda

1098 Baraut, DocUrgell 1160 (Urgellia 8, pàg. 90): in comitatu Urgello in ipsa villa que dicunt Cercheda ... a meridiano in serra de Nabiners

Sembla, doncs, que Cerqueda és, en els documents d'Urgell el nom de dos llocs, molt propers l'un a l'altre però situats un a cada riba del riu Segre.

En el següent document, notable per la seva antiguetat, el mot podria ser interpretat com a nom apel·latiu:

977 Baraut, DocUrgell 171 (Urgellia 2, pàg. 120): Et ipsum alaudem qui est in ipso plano de Necholone vel in Sardina ... affrontat ... et de occiduo in ipso torrente qui discurrit de illa cercheda, de circi vero parte afrontat in flumen Segore

Cerqueda apareix com a nom d'una vall i d'un riu en els següents passatges:

967 Baraut, DocUrgell 154 (Urgellia 2, pàg. 109): in comitatum orgellitanensis in vico que nominant sede ... Et ipsa vinea qui est in valle que nominant cercheda

1004 Baraut, DocUrgell 290 (Urgellia 3, pàg. 123): Et est ipso alaude in comitatum Urgello in loco qui dicunt Cruces vel Planes ... Et affrontat ... de parte vero circi in ipso rivo de Cercheda et de occiduo in flumen Segor

Altres exemples:

1007 Baraut, DocUrgell 301 (Urgellia 3, pàg. 133): in comitatu Urgello in apendicio de sancta Columba que est in Ortones ... Et habet ... affrontaciones ... et de meridie in cruces et pervadit usque in ipse cercheda

1037 Baraut, DocUrgell 502 (Urgellia 5, pàg. 44): ad ipsum presbiterum de Sancta Eulalia de Cercheda solido .i.

Aquest darrer document és el testament de Seniofred, sagristà de Santa Maria de la Seu d'Urgell, la seva publicació sacramental (DocUrgell 544, Urgellia 5, pàg. 78) conté també aquest nom d'església.

Cerconeda

Aebischer (1934, pàg. 118), comentant la forma Cerconeda que apareix en la Butlla de Sergi IV a favor de Cuixà de 1011, que reproduïm a continuació,

1011 Marca ap. 980. Butlla de Sergi IV a favor de Cuixà: Et in villa Curtes, et in Iuncarias et in Cerconeda et in Aranser,

dubtava de la validesa de la lectura i explicava "si ce Cerconeda n'est pas une faute de scribe -ou plus sûrement encore un faute de lecture- pour Cerceneua, il conviendrait de l'expliquer comme étant un dérivé en -ETA d'un *CERQUONE", és a dir d'un derivat de QUERCUS. No sembla que la lectura sigui dolenta perquè aquest topònim, o més ben dit, diversos

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

topònims amb aquesta forma, es documenten repetidament en territori català.

En el document més antic on apareix aquest topònim, Cerconeda és el nom d'un lloc al comtat de Cerdanya, a la vall de Brocà.

973 StLlorenç 32, pàg. 191: est in comitatu Cerdaniense in valle Bucuranense vel in suas agacencias in locum qui vocant Cerconeda

983 Baraut, ActC Urgell 39, pàg. 103. Acta de consagració de l'església de St. Llorenç prop Bagà: Et in comitatu Cerritaniense... Et in Cerconeda terras et uineas cum illorum affrontaciones

1005 (1007) (orig.) Baraut, DocUrgell 294 (Urgellia 3, pàg. 126): Et sunt hec omnia in comitatu Hurgello et .i. vinnale qui est ad ipsa Cerchoneda ... Et ipso vinnale de Corchoneda (sic) afrontat de I parte in vinea de Hengontes qui fuit condam

1013 Baraut, DocUrgell 325 (Urgellia 4, pàg. 41): et sunt ipsas vineas in comitatu cerdaniense in apendicio de S. Eulalia in locum que dicitur cerchoneda ad ipso plano de sancto Martino

1060 Baraut, DocUrgell 721 (Urgellia 6, pàg. 95): Et ipsas vineas de Cerconeda teneat Ponca in vita sua

1078 Baraut, DocUrgell 924 (Urgellia 7, pàg. 56): tibi aliquod de meo alodio dono, hoc est medietatem ex illa villa que vocatur Eresuz ... Ab australi vero parte ... et adhuc ascendit per iuga ipsius cavalionis serre usque in Cerconeda vel ad ipsas posas de Solano

Però d'altra banda hi ha un topònim idèntic molt més cap al sud, al Vallès Occidental, topònim que apareix en documents de Terrassa, situat entre Matadepera i Castellar del Vallès:

1031 Miret Terrassa 81, pàg. 486: in locum vocitatum villa Mata de Pera ... et afrontad de oriente in arena que venit de monte de Cerchonedada

1087 Miret Terrassa 148, pàg. 50: in comitatu Barchinona in termino de Chastelar in locum vocitatum ad ipsa Cerchonedada

Cerceneda

Cerceneda apareix, en un context no gens clar, en un document de 1113 citat per Balari (1899, pàg. 215).

1113 ACA Ramon Berenguer III, nº 170: et descendit in ipsa rocha de sol de cercenedada

Tanmateix no és dubtosa l'existència d'aquesta variant entre els col·lectius de QUERQUUS, perquè hi ha el cognom homònim, escrit però normalment Sarsaneda o, en plural, Sarsanedes, que s'ha d'haver originat en un topònim. En el DCVB (s. v. Cerceneda) s'explica aquest topònim a partir de *CERQUINETA. *CERQUINETA seria un col·lectiu en -eda de *CERQUINUS. Però potser cal partir més concretament d'una formació com *(ARBOR) CERQUINA o millor *(ARBOR) CERCINA (cf. formacions com ILICINA).

COL·LECTIUS DE CIRERA 'CIRERER'

Ceret és el nom de la capital del Vallespir, coneguda per esdeveniments històrics, artístics i sobretot per les seves cireres.

Coromines defensa l'etimologia CERASIETUM 'plantada de cirerers' per a aquest topònim. El DECat (vol II, pàg. 677, en una entrada dedicada al topònim Ceret) hi dedica un paràgraf on explica la caiguda de la -s- com a "quasi normal abans de l'accent en els mots on hi ha una -R-". I assenyala també l'existència de "la forma Ceseret, Cereset (-ETUM) en documents antics", però sense indicar ni lloc ni any.

Per altra banda, en un precepte de l'emperador Lluís del 814 apareix un vicus Sirisidum fent referència, sens dubte, a Ceret:

814 DipCarol. II, pàg. 319, 9: uillam ... que uocatur uicus Sirisidum ... in ualle Asperi terminia habentem ... a parte meridiana uillam que dicitur Macanetum

En una zona més al sud, en el text original de l'acta de consagració de l'església de Sant Hilari de Vidrà apareix el topònim uilla Ciresedo.

960 (orig.) ACondal 146, pàg. 310.
Consagració de l'església de Sant Hilari de Vidrà:
cedo ... uilla Ciresedo cum terminis et aiacenciis

Els autors de l'Atlas històric de Catalunya (full 10, 1) identifiquen aquest Ciresedo amb l'actual Ciuret (o Siuret), llogaret de Vidrà (Ripollès). És ben possible, donada la seva localització, que els llocs es corresponguin però CIRESETUM no pot haver donat regularment Siuret; seria d'esperar més aviat Ciret. La forma Ciuret, però, podria explicar-se per una espècie d'etimologia popular sota la influència de siure 'alzina surera'. Efectivament en algunes zones dialectals la pronúncia del reflex de SUBER és siure, concretament al Rosselló, al Vallespir i al Baix Conflent (segons dades de Coromines DECat, s.v. suro). En tot cas, no sembla que l'àrea de siure hagi arribat mai fins a Vidrà, que altrament tampoc no sembla un lloc on abundin les alzines sureres. El DCVB explica aquest topònim, grafiat Siuret, com un col·lectiu de SUBER 'alzina surera', és a dir com un reflexe de SUBERETUM, però tant les dades dialectals de la pronúncia de siure com el testimoni de la grafia del segle x semblen descartar aquesta hipòtesi.

CODONYET

COTONEUS està molt ben documentat en el baix llatí català com a nom d'arbre (vegeu GMLC s.v.). Un col·lectiu en -ETUM d'aquest nom d'arbre el trobem en l'església de Sant Jaume de Codonyet (municipi de Montmajor, Berguedà, tocant al Solsonès). Remarquem que es tracta d'un col·lectiu format directament sobre el nom arcaic de l'arbre i no sobre un derivat en -ARIUS.

COSCOLLET

Coscollet, col·lectiu en -et de coscoll, és el nom del cim més alt de la serra d'Aubenc (Alt Urgell, tocant a la Noguera), cim que segurament deuria prendre el nom d'un paratge proper.

CORNET

El topònim Cornet es troba, segons Coromines (DECat, s.v. corner), designant "bastants poblets i orònims en diverses comarques del Principat". No es tracta d'una forma toponímica derivada del mot de l'arbust en català (corner o cornera), sinó que ha de procedir directament d'un col·lectiu CORNETUM llatí. La documentació antiga, des del segle x, fa referència al lloc de Sant Maria de Cornet (Sallent, Bages):

964 Udina, La successió testada 12, pàg. 160:
Et ipsum suum alode de Corned et de Veltregano
quod ... iussit dare a fratre suo Isarno

978 Junyent, DipVic 445, pàg. 372. Butlla del
Papa Benet VII: ecclesia Sanctae Mariae sita in
civitate Menrensa ... simul cum monasterio Sancti
Benedicti quorum termine ... et pervenit ad viam
de Corneto ad ipsam speluncam porcariam ... et
descendit ad ipsum vadum de Corneto

1038 AMontserrat, Perg. Bages, nº 1378
(publicat per Danés i Torras): Et ipsum meum
alaudem qui est in Corned, idest terras et vineas
... remaneat ad Sancta Maria de iam dicto Corned,
pro anima mea sive de iam dicta anima viri mei

1038 AMontserrat, Perg. Bages, nº 1381
(publicat per Danés i Torras): Et suum alaudem
quod abebat in Corned terras et vineas ...
relinquit prephate Sancte Marie de Corned pro
anima viri sui et sua.

Aquests dos últims documents del Bages són el testament
d'Ingilberga de Besora i la seva publicació sacramental.
Possiblement també fagi referència al mateix lloc el següent
document d'Urgell, segons que indica el seu editor C. Baraut:

1076 Baraut, DocUrgell 901 (Urgellia 7, pàg.
32): Et a Sancte Maria cenobii Rivipollensis
relinquo ipsum meum alaudem quem habeo in Corned
cum affrontacionibus suis

Per altres derivats d'aquest nom de planta vegeu els
apartats que dediquem a Cornell (capítol 4.3.) i Cornudella
(capítol 9.1.2.).

ESCLET

Aquest és el nom d'un poble del Gironès situat en el
triangle entre Cassà de la Selva, Llagostera i Caldes de
Malavella (pertany a l'actual municipi de Cassà de la Selva,
Gironès). A aquest poble es refereix evidentment el document
de 919 de l'ACA que menciona també Llagostera, Cassà i
Caldes, a més de la Villa Ascleto.

919 ACondal 63, pàg. 193: fines, vero, habet
Locustaria ... ab occiduo similiter in termines de
Mazanedo vel in fines de Calidas et inde vadit
usque in termines de Villa Ascleto; de parte vero
circi in termines de villa Caciano vel in ipsa
Verneta

El lloc apareix també mencionat més tard:

930 (Girona) VViage 13, ap. 13, pàg. 243:
precepit nobis ... ut scripturam fecissemus ... de
ipsa Sovereta et de villare qui fuit de condam
Dacone, id est, Ascleto quod habebat vel quod
debebat habere per suum directum

El nom d'aquest poble s'ha explicat (COROMINES - 1965 I, pàg. 15) a partir del col·lectiu ja documentat en llatí clàssic AESCULETUM 'roureda'. Aquest apel·latiu ja va convertir-se en un topònim, en el nom propi d'un lloc de Roma. En el territori de Catalunya aquest topònim ha de ser de formació antiquíssima ja que AESCULUS sembla haver desaparegut ben aviat del llatí d'aquesta zona on no deixa més rastre que aquest topònim.

ESCOBET

El col·lectiu de SCOPAM 'ginesta, bàlec' apareix en diversos llocs en la toponímia catalana. Així Escobet és el nom d'un paratge a Araós, (municipi d'Alins de Valferrera, Pallars Sobirà), i també trobem el nom en un document d'Urgell com a afrontació d'un lloc a Santa Maria d'Olvan (Berguedà):

1071 Baraut, DocUrgell 839 (Urgellia 6, pàg. 196): Et est ipsa omnia iam dicta in comitatu Bergitano in apendicio castrum Portelle in parrochia de Sancta Maria de Olvan. Et habent affrontaciones ipsa omnia iam dicta de parte vero orientis in Escobed et de parte meridie in rivo qui discurrit d'Escobed et de parte occiduo in

ipsa Torre et de parte septentrionem in torrente
Profundo.

En aquest cas, la grafia en -ed és indicadora d'un col·lectiu
en -ETUM.

D'altra banda, Coromines (1935, pàg. 324) recull
Escobedo com a nom d'un paratge a la serra de Nyis (Vall
d'Àneu, Pallars Sobirà) amb la conservació de la -o.

ESPINALBET

Espinalb com a designació de l'arc blanc no és
actualment apel·latiu, però el DCVB (s. v. espinalb) en dóna
dos exemples en textos del xiv.

Des de ben antic es documenta el topònim Espinalbet
(Berguedà). La documentació antiga es refereix sempre, amb
diverses grafies (Spinalbeto, Spinalbedo, Espinalbed,
Spinalbet) a aquesta localitat. S'ha de destacar la grafia de
l'acta de consagració de Sant Feliu, Sant Joan i Sant Pere
d'Alòs que manté la -d en posició final.

ca. 860 Baraut, ActC Urgell 2, pàg. 52. Acta
de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell:
Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias
Bergitanensium pagum ... seu eciam Fococuruo et
Spinalbeto uel Villaosyl atque Argilageros

990 Baraut, DocUrgell 220 (Urgellia 3, pàg.
52): Et in alio loco ad Gerundella, ad ipsa Turre
... Et affrontant hec omnia ... et de IIII parte
in Spinalbedo

1057 Baraut, ActC Urgell 64, pàg. 142. Acta de consagració de l'església de St. Feliu, St. Joan i St. Pere d'Alòs: et sunt termini de ipsa parrochia. Et sunt terminos de parte orientis in Espinalbed, de parte vero circi in Nogera vel in Cerchuns

1188 CPoblet 316: Ego R. de Bergueda ... dono ... Sancte Marie et domui Populeti ... iii mansos in termino de Espinalbeto

1183 CPoblet 318: Ego Guilelmus de Bergitano propter remedium anime mee et parentorum meorum, dono Domino Deo et ecclesie Sancte Marie de Populeto ... ipsum mansum de Rivo, qui est in termino de Spinalbet

Vegeu també el comentari que fem pel topònim Espinabell en diversos llocs del capítol 4.

ESPIGOLET

Espigolet, col·lectiu en -ETUM d'espígol, apareix com a topònim en un document d'Urgell de 1140 amb la grafia -ed que fa patent el seu origen. Es tracta d'un lloc a Fullà (Conflent):

1140 Baraut, DocUrgell 1474 (Urgellia 9, pàg. 279): vineas quas tenent homines de Follano ... et alias duas quas tenet Bernardus de Raimunda, una qui est in Cauna Palmera et alia que est in Espigoled

Per altres topònims basats en aquest fitònim vegeu els apartats que dediquem a Espigolell (capítol 4.3.) i Espigoler (capítol 5.4.).

FAGEDA

Des del segle x es documenta un lloc a la vila d'Estoer al Conflent anomenat Fagedes, en plural.

974 (orig.) Baraut, DocUrgell 165 (Urgellia 2, pàg. 115): est ipsa vinea in suburbio Elenense, in valde Confluente, infra fines de villa Astovere in loco que vocant ad ipso Prado. Et afrontat ipsa vinea de .i. latus in ipso prado et de alia in via qui vadit ad Fagedas, et de .iii. in vinea Teudericho ad Rodas, et de IIII in ipso stirpe

988 (orig.) Baraut, DocUrgell 217 (Urgellia 3, pàg. 50): et est in suburbio Elenense in valle Confluente, infra fines de villa Astovere, in locum ubi dicitur Rodas. Et afrontat ipsa vinea de I part in ipsa via qui discurrit a Faiedas et de alia part de Mirone

Un altre lloc, ara en singular, apareix en el següent document d'Organyà:

1099 Miret, Organyà 160, pàg. 544: uindimus ... alodio qui est infra terminio de Kastro Salientis una terra qui est ad fageda in precio solidos XII

Fageda és encara avui en dia nom apel·latiu.

COL·LECTIUS DE FONOLL

Fonolledes

El col·lectiu en -eda de fonoll apareix com a topònim, en plural, en el següent document d'Urgell. Es tracta d'un lloc al comtat de Berga:

1040 Baraut, ActC Urgell 48, pàg. 118. Acta de consagració de Sant Sadurní de Tavèrnoles: Et in comitatu Berguitano ipsa parrochia sancti Michaelis de Fonolledes, cum decimis et primiciis

Fonollet

El col·lectiu en -et a partir del nom de planta fonoll (del llatí FENICULUM variant de FENUCULUM) es troba en diversos llocs en la toponímia catalana. Un d'ells és l'església de Fonollet (Sant Sadurní), municipi de Puig Reig (Berguedà), al que es refereixen els següents documents de 983 i 1187.

983 Baraut, ActC Urgell 39, pàg. 103. Acta de consagració de l'església de St. Llorenç prop Bagà: in eodem comitatu Bergitanense ... Et in Fonoleto casas, terras et uineas

1187 Baraut, ActC Urgell 89, pàg. 180. Acta de consagració de l'església de St. Miquel de Viver: Parrochiam autem affrontationes a parte orientis in Fonollet, de parte vero circi ad sanctum Ioannem de Mondarri, a meridie usque ad terminum de Merola

1187 ACA Alfons I, 451: cum ipso castro de Podio Regis et cum Fonoletto

També s'esmenta en el segle XI un altre lloc amb aquest nom a Terrassa.

1005 AHT perg. I 14 (transc. de Pere Puig i Ustrell, Dipl. S. Pere d'Egara, pàg. 92): in comitatum Barchinonense, in termine Terracia, in locum que dicunt Fonelledo, ad ipso Evolare

Pel que fa a la forma que recull aquest document cal comentar la seqüència vocàlica -o- -e-. Respecte a la forma etimològica tots els col·lectius en -et que comentem presenten l'assimilació de la -e- pretònica davant síl·laba tònica en -o-; aquest és un tret habitual del català oriental (vegeu per exemple Coromines - 1971, pàg. 199) i, si més no en aquest cas, antic ja que des del segle X trobem les formes Fono-. Coromines (DECat s.v. fonoll) comenta la variant foneiera en un topònim de l'Empordà i l'explica a partir d'una metàtesi de fenoiera. En aquest cas, la forma que apareix en el document de Terrassa es podria tractar d'un fenomen semblant.

També s'esmenta des del segle XII un altre lloc anomenat Fonollet en la limitació del castell d'Almenar (Segrià).

1147 CPoblación 359, pàg. 528: castrum de Almenar ... et sic vadit et descendit per terminos et signos et cruces usque in guardia de Fonoletto

Encara hi ha dos altres llocs homònims a Montanissell (Alt Urgell), i a Sant Bartomeu del Grau (Lluçanès). Es

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

tracta, per tant, d'un topònim bastant repetit. És també cognom.

COL·LECTIUS DEL FREIXE

Freixet - Freixeda

En el DCVB es recull freixeda com a col·lectiu de freixe sense donar-ne cap localització i amb un exemple de Verdager. Coromines (DECat s. v. freixe) recull freixeda com a nom apel·latiu "usat a Camprodon en lloc del general freixeneda". Aquest col·lectiu, així com Freixet, està format amb el sufix col·lectiu directament sobre freixe, nom de l'arbre en català, al contrari que Freixanet i Freixaneda que conserven la -N- etimològica de FRAXINUS. Tant freixeda (aquest recollit en el DCVB en la seva forma de plural Freixedes) com freixet existeixen com a cognoms, sens dubte originats en topònims.

Freixeneda

El topònim Freixeneda és potser menys freqüent que el seu corresponent masculí però també apareix en llocs diversos de la geografia catalana. Un lloc amb aquest nom apareix com a limitació al sud del castell de Merlès (Berguedà) en un document original del segle X on també apareix el nom antic de la riera de Merlès (flumine Azest):

976 (orig.) Junyent, DipVic 434, pàg. 363: Et
affrontat hec omnia: de oriente in uinea de Agela
et de Tedalo, et de meridie in ipsa Frexaneda uel
in collo de Decollatos et de occiduo in flumine
Azest

Un altre lloc amb el mateix nom existeix a Sant Pere de
Vilamajor. L'editor del següent document M. Mundó identifica
el Frexaneda que hi apareix com a cognom d'una persona amb
aquest topònim:

ca. 1060 Mundó St. Pere de Vilamajor, pàg.
52: Ermemir Ribalta, emina. Bonnucio Frexaneda,
alia et quartera .i. de pesus. Miro Boio, media
emina.

Potser fa referència al mateix lloc un Frexeneda que es
localitza al comtat de Barcelona a Santa Maria de Llinars
(Vallès Oriental):

1161 Alturo, Sta. Ana II 345, pàg. 367: Et
est unam peciam in loco que dicitur Frexeneda. ...
Et sunt hec omnia in comitatu Barchinone, in
parroechia Sancte Marie de Linars

D'altra banda existeixen altres topònims homònims: un
nucli de població a Sant Pere de Riudebitlles (Alt Penedès)
i un altre (La Freixneda, La Fresneda) al Matarranya.

Freixenet

Freixenet és un topònim, i també cognom, molt repetit a
Catalunya. Hi ha diversos llocs amb aquest noms que es

documenten des d'antic, així Freixenet a l'Areny de Noguera (Alta Ribagorça) apareix en documents del Pallars des de 867:

867 DipPallars 61, pàg. 316: vindiremus vobis aliquid de nostra hereditate prope appendicio de castro Arinio, in loco que dicitur in rio de Frexaneto

877 DipPallars 79, pàg. 327: mitto mea terra prope adpendicio de Kastro Arinio, in loco ubi dicitur iuxta rio de Frexaneto

917 DipPallars 129, pàg. 349: alode ... in illum villare cuius vocabulum est Labicorte cum fines suos, et alium villare Frexaneto

954 DipPallars 163, pàg. 369: et sunt ipsas villas prope apendicio de castro Arinio: ipsa una villa in loco que dicitur Frexanetum

971 (Ribagorça) Rubio, Documentos, 3-III, pàg. 17: et mitto ibidem ipsum alode, qui fuit de Econe traidore, huno campo in Frexaneto semente chapiente VIII modios et huno molino in Isavana

972 DipPallars 217, pàg. 400: Et mitto unum campum in Frexaneto semen capientem .VII. modios

974 DipPallars 232, pàg. 408: et ist ipsa terra prope apendicio de kastro Arinio in loco ubi dicitur Frexaneto

D'altra banda existeix un lloc homònim a Camprodon (Ripollès), que també es documenta des d'antic: en l'Atlas històric de Catalunya se'n dona una menció de 904: Frexaneto i també apareix documentat més tard:

964 ACondal 162, pàg. 331: in comitatu Bisuldunense retines, in locum que dicunt Arca vel in locum que nominant villa Landarense sive Camporotundo vel eciam Fraxaneto vel in locum que nuncupant Genestosa

964 ACA Monacals, perg. de St. Pere de Camprodon, carpeta 1, perg. 5: in iam dicto comitatu Bisildunense, in locum que dicunt Valle Landarense vel in locum que vocant campo Rotundo sive in locum que dicunt Frexanedo

964 MNHistoricas XI, ap. 127, pàg. 195-197: in comitatu Besuldunense in locum que dicunt Valle Landarense vel in locum que vocant Camporotundo sive in locum que dicunt Frexaneto

Més al sud existeixen Freixenet de Solsona (municipi de Riner, Solsonès) i Freixenet de Segarra (municipi de Sant Guim de Freixenet, Segarra). Segons Turull (1991, pàg. 176-177) fan referència a aquest lloc la menció antiga següent, de 1027:

1027 CSCugat II 505, pàg. 158: et ad S. Michaele de Rivover, ipsas vineas que comparaverant in Frexanet

Segons aquest autor també fan referència a aquest lloc els cognoms de les persones següents:

1166 CPoblación 130, pàg. 187: Petrus de Frexanet

1186 CPoblet 188: ereditatem Poncii de Frexaneto

1193 CSCreus 364, pàg. 363: Sig+num Berengarii de Fraxineto

Respecte aquest topònim de la Segarra, Turull (1991, pàg. 177) conjectura que podria tractar-se d'un topònim traslladat a partir d'un dels seus homònims. I fa referència també a la hipòtesi, ja esmentada, de Moreu-Rey ²⁸ segons la qual aquest seria un dels topònims que formen una sèrie nominativa amb noms referents a la vegetació en aquesta comarca.

En tots aquests topònims el que cal comentar és el manteniment de la vocal etimològica -N-, de FRAXINUS cosa que succeeix també en la forma femenina freixeneda però no en altres derivats de freixe, que existeixen com a cognoms, Freixet o Freixeda.

GARGALLEDA

El col·lectiu en -eda de l'arbre anomenat gargalla 'espècie de pi pirinenc' apareix un document d'Urgell referit a un límit de Castellar de Tost (Alt Urgell). Aquesta forma de col·lectiu amb el sufix -eda no apareix documentada ni al DCVB ni al DECat com a nom comú ni tampoc com a topònim:

1086 Baraut, DocUrgell 1023 (Urgellia 7, pàg. 141): Et est hoc alodium in comitatu Urgelli in apendicio Sancti Martini in prenomiatum locum Kastellari in terminum Kastri Tostensi. Affrontat autem ex orientali parte in rocha de Roter; ex meridiano vero in ipsa Gargaleda; de occiduo autem in flumen Siggeris, ex aquilone ergo in rivo de Tost.

²⁸ - Vegeu entre d'altres BSO 11, pàg. 9 i les referències que donem en el capítol 1 d'aquest treball.

D'acord amb l'editor hem grafiat el nom amb majúscula, però no es pot descartar que sigui usat com a apel·latiu. Aquest ús com a apel·latiu es fa encara més patent en un altre document d'Urgell:

1188 ACUrgell: homines de villa de Ladrux et de villa de Murries habebant tal et adempriu in bosch de gargaleda ... exceptus quod non habeant potestatem de fusta de gargaleda vindere

Segons aquest document els homes de Lladurs i Múrries tenien dret de tala de la gargaleda per al seu ús propi però no podien vendre'n la fusta.

El mot gargalla, d'origen pre-romà, apareix per primer cop en una venta d'unes terres a la Vall de Castellbò (Alt Urgell) feta pel comte Borrell l'any 988:

988 (orig.) HLanguedoc V, pr. 146, p. 310 (edició de 1875): alaudium quem habeo in comitatu Urfellitano, in valle Castro Leoni ... et afrontat ipse unus alaudes, quem vocant Lagunam, de una parte id est aquilonis, in ipso torrente ad ipsa Gargalla et de meridie in rivo Edoriis.

Coromines (DECat s. v. gargalla). referint-se a aquest passatge comenta: "potser no s'havia de grafiar amb majúscules, car més que ser nom propi deu anomenar una gran conífera visible de lluny, si bé ja en vies de tornar-se nom propi de turó o serrat vora el qual s'alçava". Tractant-se d'un nom d'arbre l'explicació de Coromines és versemblant; no és necessari partir del significat col·lectiu com passa amb noms de plantes herbàcies o arbusts.

GATELLEDA

Gatell és el nom amb què es designa en català un cert arbret de la família de les salicàcies que es fa en llocs humits. Per això el col·lectiu es troba sovint designant fonts o altres llocs on les condicions d'humitat permeten el creixement d'aquest arbre. Així en el DECat (s.v. gat (gatell)) apareixen diversos topònims d'aquest tipus: una Font de la Gatelleta a Sant Magí de Brufaganya o en plural Font de les Gattelletes a Santa Fe del Montseny.

El mot apareix en un document de Santes Creus designant un lloc no molt lluny del monestir:

1184 CSCreus 264, pàg. 263: omnes honores ...
que sunt versus monasterium et versus Gaiani
flumen ... et descendit in vestrum honorem de illa
Gateleda et de Rubione

Precisament Les Gattelletes (amb la -t- intervocàlica conservada) designa un veïnat d'Aiguamúrcia (Alt Camp), lloc molt proper al monestir de Santes Creus.

GAVARRET

El topònim Gavarret el trobem en la documentació històrica referit a dos llocs diferents; d'una banda el trobem en una sèrie de documents d'Urgell referit al lloc que s'ha identificat amb el poble de Gavarrós (Guardiola de

Berguedà)²⁹ i d'altra banda el trobem en documents del segle XI referits a Salallacera (al Vallès, prop de Sant Llorenç Savall):

1061 LAntiq. III 38, f. 17 (n.º 776): in comitatu Barchinonense, in terminio de Lacera, in locum quem dicunt Gavarret sive in Era mala

1078 LAntiq. III 34, f. 17: in comitatu Barchinona in termine Lazaria in Gavared

Cal fer també aquí un comentari sobre les variants amb -rn-. Segons Coromines (DECat, s.v. gavarra I) es tracta d'una variant diferenciada (-RR- > -rn-). Aquesta variant, per la qual Coromines només dona exemples a partir del segle XVI, es troba també en certs topònims recollits des de ben antic; els dos documents següents fan referència a dos llocs diferents:

857 Baraut, ActC Urgell 4, pàg. 58. Acta de consagració de Sant Climent de Campelles: Et fiat in eius apendicio de ipsa ecclesia de una parte in Gavarneto usque in Albigano, et de alia parte in illa Guardia ...

994 Baraut, DocUrgell 237 (Urgellia 3, pàg. 69): in comitatum Orgellitano, in valle Lavanciense, in apendicio de Sancto Martino, in loco ubi dicitur Guardia ... illa petia de terra qui est in Gavarneto ad illa Laguna

Gavarnet sembla que també existeix com a cognom.

²⁹ - Per a aquests documents i per al canvi en la sufixació vegeu l'apartat dedicat a aquest tema (capítol 10).

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

Per bé que actualment el mot més comú per a designar la planta és gavarrera amb l'addició del sufix -ARIUS, cal assenyalar que aquests topònims estan formats sobre el nom simple de la planta ³⁰.

COL·LECTIUS DE GINEBRE

Ginebreda

Ginebreda, que es troba freqüentment com a nom de boscos o muntanyes i també com a cognom, no apareix en canvi molt abundantment documentat en els textos antics. El document que hem recollit de Sa. ta Anna menciona Ginebreda com a nom d'una localitat no identificada però propera a Pierola, Esparraguera o Castellfollit del Boix que són els llocs mencionats en el document.

1120 Alturo Sta. Anna II 183, pàg. 204: et alode qui est ad Genebreda et quantum qui[...] modiat donet [...] Boxeda et alia nostra honore qui remanent

Ginebret

En els documents que hem recollit, Ginebret (grafiat Genebredo, Genebred i Genebret) és el nom d'un alou que es

³⁰ - Pel que fa a l'alternança en el nom de la planta gavarra / gavarrera vegeu l'apartat dedicat al sufix -ARIUS (capítol 5.3.).

situa a la vall de Lillet, pertanyent al monestir de Ripoll. Aquest topònim deu correspondre a Sant Grau de Ginebret, antiga església a la Pobla de Lillet situada en els límits entre el Berguedà i el Ripollès.

965 Marca ap. 104, col. 885: in primis praecipio vobis ut ad Sancta Maria cuius coenobium est Rivipullensi carta faciatis de ipsos meos alodes qui sunt in valle Lilitense, id est, Marlla et Genebredo, et villa quae dicunt Pujo et Maranicos

982 DipCarol. II, pàg. 172: In comitatu Cerdaniense, valle Lilitense ... villa Araionedo, ecclesia cum decimis et primiciis, alodem quod dicitur Liledo, et Genebredo

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112): Et ad sancta Maria cenobii Riopullensis ipsum meum alaudem de Aragonezo, casas, casalibus ... exceptus ipso campo de Genebred. Et ipso maso de Telliedo ... remaneat ad Bernard fratre meo

1030 (orig.) Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 139): Et concessit ad Sancta Maria cenobii Rivipolentis ipso suo alaude de Aragnoned, casas, casalibus ... exceptus ipso camp de Genebred. Et concessit ad Bernard fratre suo ipsum maso de [Te]lledo

Els dos últims documents recollits són el testament de Ponç, ardiaca, que és una còpia del XIII i la seva corresponent publicació sacramental, en un pergamí original; els dos presenten la grafia -ed.

També cal comentar que la documentació antiga per aquest i altres topònims ³¹ presenta sempre la grafia Ge- i no Gi-. Badia (1981, 55, IV) explica que el tancament de la -e- inicial en -i- es produeix en diverses circumstàncies, entre elles el contacte amb una consonant palatal, i a vegades per dissimilació en contextos e-é > i-é. Aquestes dues circumstàncies apareixen en el cas de ginebre (< *GENIPERU) i ginesta (< GENESTA) com també assenyala Badia (loc. cit. n. 5). Aquest tipus d'evolucions no són, però, sistemàtiques; Badia, (loc. cit.), indica "encara que és un tractament preferentment dialectal, es produeix també en bastants paraules de la llengua comuna". Pel que fa a la cronologia Badia comenta "apareix ja regularment en textos dialectals antics" i cita les Vides de Sants Rosselloneses i també les Regles d'esquivar vocables (s. xv). Rasico (1982, pàg. 83) documenta formes en qi- des del segle XII. De totes maneres, en general dóna la impressió de ser un fenomen poc estable.

Cal mencionar també en aquest punt l'existència d'un lloc anomenat actualment El Ginebret a Sant Pau de Segúries (Ripollès), lloc que apareix sovint mencionat en documents de Sant Joan de les Abadesses en la seva forma antiga Ginebrosa. Sobre aquest topònim i la substitució del sufix vegeu el capítol 10.

³¹ - Vegeu els altres derivats de ginebre i els de ginesta amb els sufixos -ETUM i -OSUS (capítol 6).

GINESTET

El topònim Ginestet, avui en dia situat al terme de Sora (al nord de l'Osona), apareix documentat des d'antic:

899 DipCarol. II, pàg. 217: in predicto pago Ausonensi ... et in Berga, et in Genesteto et in Sennare

També, i degut al fet que el terme de Sora pertanyia a Sant Joan de les Abadesses, apareix en documents relacionats amb aquest monestir. Així, quan el 960 l'abadessa Ranlo féu reedificar i consagrar l'església de Sant Pere de Sora, el topònim coll de Ginestet apareix en la limitació que se'n fa.

960 ACondal 149, pàg. 315. Consagració de Sant Pere de Sora: Ista villas supranominatas abent afrontaciones de parte orientis in ipsa Olla vel in flumen Tezere, de meridie in collo de Genestedo, de occiduo in ipsa Guardia de Pino, de circi in Vignolas vel in suma serra de ipsa Lena

Per a la grafia Ge- en aquest document vegeu el comentari que acabem de fer fent referència al topònim Ginebret.

Ginestet és també cognom.

D'altra banda el topònim actual Ginestrets designa una partida del terme de Corbera a Gandesa (Terra Alta) i correspon a un col·lectiu format sobre el mateix nom de planta en la seva forma dialectal occidental ginestra (cf. DECat s. v. ginesta).

GRAMENET

El topònim Gramenet, col·lectiu de gram, apareix en diversos llocs del domini de parla catalana. D'entre els topònims moderns el més conegut potser sigui Santa Coloma de Gramenet (Barcelona) que trobem en documents del segle XII:

1165 Alturo Sta. Anna II 383, pàg. 401:
habemus et habere debemus in parrochiis Sancti
Andree de Palomar et Sanctae Columbe de Gramineto

Possiblement també fagi referència a aquest mateix lloc el passatge del document del 1044 que reproduïm a continuació.

1044 CSCugat II 572, pàg. 236: Et concessit
ad uxor sua ipsum sum alodem quod abebat infra
termines de Nisiano sive de Gramendo (per
Gramenedo) ... et in Nisino et in Gramenedo ad
uxor sua

Fent referència a un indret de Sant Cristòfor de Salinoves (al municipi de la Baronia de Rialb, Noguera) apareix en un document del segle X:

949 Baraut, ActCurgell 31, pàg. 89. Acta de
consagració de l'església de Sant Cristòfor i Sant
Benet de Salinoves: Et donamus iam nos
supranominati ad iamdictam ecclesiam ... Et in
Grameneto sive et in Canales ipsas terras cultum
et incultum

D'altra banda existeixen també altres topònims moderns amb aquesta forma, així el veïnat del municipi d'Ilana i la

Conca Dellà (al Pallars Jussà) i Gramenet de Beranui a la Torre de Cabdella, a la mateixa comarca.

GREVOLET

El col·lectiu en -et de grèvol (antic agrèvol, del llatí vulgar ACRIFULUM) està a la base del topònim actual Gresolet (a Saldes, Berguedà); Coromines (1971, pàg. 253, n. 5 i també DECat s. v. grèvol) explica la presència de la -s- en aquest topònim per ultracorrecció a partir de Greo'et que hauria resultat de la pèrdua de la -v- intervocàlica. D'altra banda, ben a prop de Saldes, hi ha el torrent de la Grevoleda, ara amb el sufix femení, que baixa per l'est del Pedraforca.

Els col·lectius en -et o -eda del grèvol semblen ser particularment freqüents en aquesta zona del nord del Berguedà i la veïna de l'Alt Urgell. Coromines (DECat, s.v. grèvol) també menciona un document de 1067 (citats per Carreres Candi al GGC) on apareix el nom Agrevoled referit a un torrent i indica que no sembla que es tracti de Gresolet sinó d'"un homònim no gaire llunyà, a l'oest de Gósol". Efectivament, el document assenyala les afrontacions de la Vall de Lord i assenyala al nord el Port de Tuixén i Prat d'Aubes i a occident el torrent d'Agrevoled que, per tant, no pot correspondre a Gresolet que quedaria a orient:

1067 Carta de franqueses als habitants de la Vall de Lord (GGC, Lleida, pàg. 638, nota 228): Ad occiduum uero in Pugaltell et ascendit in torrentem de Agrevoled et pervadit usque ad serram de Cordas. A plaga septentrionali affrontat in

portum de Tuxen et ascendit usque ad collum de Prato de Albes ... ac descendit in Vivel de David.

En un document de cronologia molt similar i de localització idèntica tornem a trobar el mateix topònim (escrit Gravolet), ara referit a un pont, que sens dubte pren el seu nom del torrent:

1068 Riu, St. Llorenç dels Morunys 9. pàg. 208: Sunt autem afrontaciones et termini vallis Lurdii: ... ab occiduo autem in Pugaltel et ascendit usque ad pontem de Gravolet et pervadit usque ad serram de Cordas

En tot cas aquest topònim Agrevoled reflecteix la forma més antiga i dialectal agrèvol que, segons el DECat encara és vigent en les parles del Maestrat, Ribagorça i Conflent.

Tornem a trobar un topònim similar en la seva constitució etimològica al terme de Vilada al Berguedà, a orient de Berga; apareix en un parell de documents d'Urgell com a límit de terres situades en el terme de Vilada i Espona; la grafia del topònim és, en el segon document, errònia, però sembla que s'ha de tractar del mateix lloc mencionat en el primer. Cap dels dos documents no és original, sinó que són còpies del segle XIII.

995 Baraut, DocUrgell 242 (Urgellia 3, pàg. 74): alodes nostros propios qui sunt in comitatum Bergitano in locis que dicuntur Villalata vel in ipsa Spungia... Et affrontat ipsi alodes de .I. parte in flumen Lubrigato et de alia in collo de Petraficta et de .III°. in villa Gardilanos et de .IIII.º in silva Grevoletto

1001 Baraut, DocUrgell 275 (Urgellia 3, pàg. 105): Et est hec omnia in comitatu Bergitanense in locum que dicitur Villalada sive ipsa Spunia ... Et affrontat hec omnia de .I.^o parte in sancta Maria de Labidellos et de alia in sancta Maria Magdalena que dicunt Gardilanos et de .III. affrontat in Agrevelaledo (per Agrevoledo) et de .IIII.º in Petrafita.

Coromines (DECat, s.v. grèvol) cita encara la valleta i torrent de L'Agreolet a Aós (municipi de Civís, Alt Urgell).

HORTONEDA

(H)ortonedà és un topònim que apareix en diversos llocs de Catalunya, així a Riner (Solsonès) i a la Conca (Pallars Jussà). L'explicació més planera és la de veure en aquests topònims un col·lectiu d'hort; no serien, per tant, pròpiament col·lectius botànics per tal com hort no és el nom de cap planta sinó el d'un cert tipus de cultiu.

Ara bé, contra aquesta explicació més tradicional, Coromines (DECat s. v. arç i també secundàriament s.v. hort) en proposa una altra. La proposta es basa principalment en l'existència d'una sèrie de topònims que semblen postular l'existència d'un mot com art(o), que seria una variant d'arç en el català pre-literari. La presència de topònims com el Coll d'Artedo a Bivils (Alta Ribagorça), format amb un sufix -STUM, o Ortonoves a Les Anoves i Ortoves / Ortoques a Viacamp que podrien reflectir un sufix -osa, tots ells amb sufixos que formen col·lectius vegetals, fan pensar, segons Coromines, que el cas d'Ortoneda (a la Conca de Tremp) és

paral·lel. Aquests últims topònims haurien estat modificats per un procés d'etimologia popular, cosa que no passa amb Artedo.

En tot cas cal dir que, al contrari del que succeeix per altres topònims com Ortedó, antigament Artedon, també citat per Coromines en la seva argumentació, la documentació antiga per Hortoneda mostra sempre la presència d'una o-. Això és tant així per Hortoneda de la Conca al Pallars:

958 DipPallars II 175, pàg. 376: et in terra Paliarensis in Metonicha et in Eramonte et in Ortoneta

1066 Baraut, DocUrgell 795 (Urgellia 6, pàg. 160): Et ipsum meum alium alaudem qui est in Paliars, ad Ortoneda ad ipso pug, teneat mater mea in vita sua.

1071 Baraut, DocUrgell 837 (Urgellia 6, pàg. 193): exceptus ipso recet quod dedit Sancte Marie de Ortoneda

1071 Baraut, DocUrgell 838 (Urgellia 6, pàg. 194): Et precepit ut remanisset Sancte Marie de Ortoneda ipsam villam que vocant Castellion

com pel topònim paral·lel al Solsonès:

1062 Baraut, DocUrgell 741 (Urgellia 6, pàg. 111): alaudem quod abeo infra terminum de Olivus et de Ioval et de Riner et de Solsona ... Et abet afrontaciones prefata hec omnia de parte orientis in domum Sancti Petri de Ortoneda et de meridie in rivo Nigro

JONCET - JONQUET

El col·lectiu IUNCETUM es troba ja en llatí a Varró. Aquest nom apareix en diversos documents d'Urgell. Un lloc anomenat Joncet apareix en el terme d'Oliana (Alt Urgell) en documents des de 919 i 920:

919 Baraut, DocUrgell 78 (Urgellia 2, pàg. 61): sunt ipsas casas in apendicio de castro Uliana in loco ubi dicitur Guricetum

920 Baraut, DocUrgell 79 (Urgellia 2, pàg. 62): vindimus tibi terra in adpendicio de Kastro Uliana, in loco que dicitur Ionceto

1001 Baraut, DocUrgell 274 (Urgellia 3, pàg. 104): dono ... istum alaudem ... in Uliana vel in termines de Iuncedo sive infra termines de villa An

És el nom d'un rierol a Tuixén:

1029 Baraut, DocUrgell 427 (Urgellia 4, pàg. 132): trado ipsas villas de Tuxen sive cum ipsas ecclesias ... affrontat ... a parte orientis in ipso porto de Gosal ... a parte vero circi in rivo quem dicunt Iunceto

D'altra banda existeix actualment un llogaret en el municipi de Serdinyà (Conflent) amb el mateix nom.

LILLET

El col·lectiu LILIETUM apareix ja en llatí, en Pal·ladi. Malgrat que en català el nom apel·latiu lliri presenti, respecte el seu ètim llatí, una forma dissimilada amb -r-, el topònim, (La Pobla de) Lillet (Berguedà), conserva la forma procedent de LILIETUM. La manca de palatalització de la consonant inicial ha estat explicada per Meyer-Lübke (1923, pàg. 20) per dissimilació per la presència de la palatal a l'interior del mot. El DCVB ignora aquesta proposta i explica que la l- ha estat tractada, per fonètica sintàctica, com a intorvocàlica ja que en aquest topònim (La Pobla de Lillet) va sempre precedida de la preposició de. En tot cas cal assenyalar que en la documentació antiga el nom apareix freqüentment aïllat, sense cap context fixe, i moltes vegades designant tota la vall de Lillet cosa que fa poc viable la proposta del DCVB. També cal assenyalar, entre les formes del segle X encara que no en les més antigues, llatinitzades, la freqüent grafia en -ed indicadora de la presència d'un sufix -ETUM.

833 Baraut, ActC Urgell 1, pàg. 49. Acta de consagració de Santa Maria, Sant Pere i Sant Joan del castell de Lillet: Nos homines commanentes in castro Lilietto

905 Baraut, ActC Urgell 19, pàg. 74. Consagració de l'església de Sant Jaume de Frontanyà: concedimus prelibate ecclesie sancti Iacobi apostoli ... et deinde usque in terminio de sancta Maria que sita est in valle Lilieto

979 Arxiu de Ripoll (citat per Bofarull, Los Condes I, pàg. 103): in comitatu cerdaniense in valle bocoranense vel lilitense in locum que vocitant cercos vel riotorto ... exceptus ... et ipsas mansiones qui sunt in valle lilitense prope villa Spinosa

982 DipCarol. II, pàg. 172: In comitatu Cerdaniense, valle Lilitense ... villa Araionedo, ecclesia cum decimis et primiciis, alodem quod dicitur Liledo, et Genebredo

983 StLlorenç 41, pàg. 196: Et in Lilled mansos III ... Et in Lilled Superiore manso I

1106 Baraut, ActCurgell 77, pàg. 166. Consagració de l'església de Sant Vicenç del Rus: terminos quoque parrochie ... secundus ab africana parte in terminio vallis de Lilled, terminus vero ab ocassu in terminio ville Gabarred

1106 Baraut, ActCurgell 78, pàg. 167. Consagració de l'església de Sant Julià de Cerdanyola: ab oriente primus terminus desinit in terminio katri de Liled, secundus ab africana parte in terminio ville Malagnet

LLENTISCLEDA

El col·lectiu en -eda del nom de planta llentiscle apareix en un document de 983 en un topònim que s'acompanya de l'article: ipsa Lintescleda. El topònim el recullen els autors de l'Atlas històric de Catalunya (full 11, 1) que no han pogut localitzar-lo amb precisió però ha d'estar situat a la part més alta de la Muga.

LLERET

El topònim Lleret (Lladorre, Pallars Sobirà) l'ha explicat Coromines de la següent manera: "Le nom du village de Lleret (V. de Cardós), appelé Laseretum en 1086 et Leseret en 1120, résulte de l'agglutination de L'Aseret (ACERETUM 'bois d'érables')" (COROMINES - 1965 I, pàg. 129, n. 24). De fet, el topònim es pot documentar uns anys abans, també amb la forma Leseret, però el que és important de remarcar aquí, ultra els testimonis documentals que reproduïm a continuació, és que aquest topònim seria el resultat d'una base etimològica *ACERETUM, formació que s'ha de considerar realment antiga ³².

1069 Baraut, DocUrgell 820 (Urgellia 6, pàg. 180): Et chamiavit ipsa vila de Leseret ad ipsos terminos cum exiis et regressiis ... Et ipsas franchezas que fecit Artallus comes in Leseret

1086 Baraut, DocUrgell 1027 (Urgellia 7, pàg. 146): Villam igitur Lesereti cum terminis et servicio...

1087 Baraut, DocUrgell 1034 (Urgellia 7, pàg. 157): donamus alme Marie Urgellensis sedis ecclesie eiusque canonice quandam nostram villam nuncupative Lesereti.

1145 Baraut, ActCUrgell 81, pàg. 170. Consagració de l'església de Sant Martí de Cardós:
Ladros .i. modium; Serraeleseret .i. modium;
Ladorre .i. modium

³² - Sobre aquesta base etimològica i la seva pervivència en la toponímia catalana vegeu el comentari que en fem a propòsit del topònim Aceret en aquest mateix capítol.

COL·LECTIUS DE LLOR

Lloreda

El topònim La Lloreda apareix com a límit d'una vinya situada a Campsentelles (Vallès Oriental):

967 CSCugat I 87, 72: Et est hec omnia in comitatu Barch., in villa que vocant Campo Sentigis... et ipsa vinea:... de aquilonis in rio qui discurrit, de meridie in ipsa Loreda, de occiduo in Castello Mulierum vel in torrente

Aquest lloc té, però, diversos homònims, La Lloreda és en el següent document de 1077 un lloc a Organyà:

1077 Miret, Organyà 113, pàg. 527: in comitatu Orgelli in valle Caputense, in apendicio Sancte Marie Organiani, ad ipsa Loreda, et abet afrontaciones...

El mateix topònim, ara sense l'article, el retrobem, un altre cop, més a l'est en un lloc del comtat de Girona, prop de Tordera:

1183 Sta. Maria de Roca Rossa 81, pàg. 167: Sunt hec omnia in comitatu Gerundensi, in parrochia Santi Stephani de Tordaria, in Vilasclato, et in mont Laborato, et in Laureda et in Vallis

Lloreda és avui en dia un cognom català.

Lloret

LAURETUM era el nom d'una part del Mons Auentinus a Roma, ja s'havia convertit doncs en un topònim des d'època ben antiga; es troba, a més, com a nom apel·latiu en Suetoni i Plini. En el territori català es troba només com a topònim. En el següent document Lloret és el nom d'un lloc a la Garrotxa:

979 Arxiu de Ripoll (cit. per Bofarull. Los condes I, pàg. 101). Testament de Miró: in potestate predicti monasterii [St. Pere de Besalú] subdatur...vel quantum abbo... exceptus loredo quod dono ad seniofredo filium johanne ... Et ad Oriolo fidele meo ...ipsum alodem que vocant Loredo qui est iuxta Sadernos

Sobre Lloret de Mar i les mencions antigues del castell de Sant Joan de Lloret hi ha una àmplia referència de J. Botet i Sisó a la GGC (Girona, pàg. 991). Lloret (Loredo) es troba per primera vegada en una escriptura de 966. Ací reproduïm un passatge de l'acta de consagració de l'església de Sant Joan:

1079 VViage XIII, ap. 27, pàg. 267: venit domnus Berengarius Sanctae Sedis Jerundensis Episcopus ad consecrandam ecclesiam in honorem Sancti Johannis constructam in comitatu scilicet Jerundensis in castro que dicitur Laureto ... terminus autem huius domo ita se habet ... a meridie parte terminatur in litus maris, ab orientali quoque parte concluditur in rivum qui discurrit de Laureto, a parte aquilonis terminatur in valle Marina sive in ipsa Gaerneda et ipso monte

Potser també faci referència al mateix lloc el següent document:

1066 VViage IV, ap. 34. Escripura de fundació i dotació de Sant Marçal del Montseny: in comitatu Jerundensi ... et in alio loco apud kastrum Lauretum

Cal remarcar que en cap d'aquests documents el topònim no va acompanyat de l'article. Finalment trobem encara aquest topònim formant part del nom d'una persona:

1177 Sta. Maria de Roca Rossa 137, pàg. 248:
Sig+num Bertrandi qui dicitur de Laureto.

LLUBRIQUETO

Coromines (1965 I, pàg. 129) explica el topònim Llubriqueto de la muntanya d'Erill com un forma derivada, amb metàtesi, de *LUCUBRETUM, col·lectiu de LUCUBER, nom d'una flor alpina.

MARUNYEDA

Les Morunyedes (o les Marunyedes) és el nom d'una partida a Sant Llorenç dels Morunys com explica Manuel Riu ("Un topònim enigmàtic: Marunys", BSO 25 (set. 1986) pàg. 1-4). D'altra banda, en un document de 1030 apareix el topònim Marunyosa referit a un lloc de Dorres (Alta Cerdanya, prop de Llívia):

1030 DccUrgell 443 (Urgellia 4, pàg. 149): in comitatum Cerdaniense, in pau Liviense, in fines Edorres. Ipsa una terra in locum que vocant Marunnosa

Els dos noms tenen, si més no, l'aparença de col·lectius vegetals. El professor Riu, en l'article citat, dóna una documentació relativament important dels segles x i xi de maruny, usat com a nom apel·latiu. La reproduïm parcialment servint-nos de les seves mateixes paraules (entre parèntesis les notes):

1- "El primer lloc documentat fins ara amb aquest nom era a Santa Maria d'Olost, on, el maig del 960, en delimitar una terra, hom deia que termenava cum ipsas petras uel marugos (= 'amb les pedres o els marunys'), sense cap més precisió".

2- "L'Albert Benet, en la seva tesi sobre la Ciutat de Manresa, esmentava diverses vegades, al Pla de Bages, 'el maruny que diuen de Joan' els anys 982, 1004, 1009, 1014, com a límit d'una terra en els dominis del monestir de Sant Benet de Bages."

3- "Un altre document ..., datat el 8 de maig de 1043, en esmentar els límits de diverses propietats al lloc de Montfalcó, els donants diuen que el límit ascendit per ipsos marunos, que nos uobis monstraumus (= 'puja pels marunys que nosaltres us vàrem mostrar') (Luis Rubio Garcia, Documentos lingüísticos catalanes, Murcia 1979, doc. 137-VIII. AHN, Poblet, carp. 1192, doc. 3)."

4- "Retrobem (el nom) en una delimitació dels termes dels castells de Coscoll i de Cabanabona ... feta el març de l'any 1054 ... El document (C. Baraut, Urgellia VI (1983/1985), doc. 666, pàg.51-52) diu: et uadunt ipsi termini per marugnolo de Salomone (= 'i van els termes pel marunyol de Salomó')."

5- "En la donació de Puig de Seguer ... prop de Santa Perpètua de Gaià, feta ... el 29 de març del 1077, en especificar el terme, hom diu que peruadit usque ad ipso marugnolo (= 'va fins el marunyol') (Francesca Español, La arquitectura religiosa romànica a la Conca de Barberà i Segarra tarragonina. Tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona 1981, pàg. 567, doc. 4)."

6- "A la fi del segle XI hom esmenta encara un altre Maruniolo al terme d'Espinalbet, dintre el comtat de Berga (Luis Rubio, Ob. cit., doc 143-XIV, pàg. 173; LFeud. II 696, pàg. 209- 210)."

A aquests exemples s'hi poden afegir diversos topònims originats sens dubte en el mateix apel·latiu; el més conegut és sens dubte Sant Llorenç dels Morunys (Solsonès), escrit sovint Ma- en documents antics). També podem citar una borda de Marunys a Sant Joan de les Fonts que apareix documentada el segle XII, topònim mencionat per Riu; el topònim següent que pertanyia al terme de Somont (La Seu d'Urgell, Alt Urgell), ara en singular:

1038 (orig.) Baraut, DocUrgell 513 (Urgellia 5, pàg. 54): in comitatum Orgello in apendicio de Somunte, in locum que dicitur in Somunte ... Et

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

ipsa alia .i. sorte de terra qui est ad ipso
Marungo

i finalment també el topònim següent de la Segarra, un altre cop en plural:

1107 Baraut, DocUrgell 1246 (Urgellia 9, pàg. 75): relinquo Bernardo Bonifilio ad filio suo Guillem Bernard terra quam vocant ad ipsos Maruns et una vinea qui est ad Torretracta, in locum que vocant ad Chaned et afrontat in terra de Eimerig

Retrobem el sufix -OLUS en el següent topònim que apareix en el pergami original que recull la publicació sacramental del testament de Ramir jurat sobre l'altar de Sant Joan de Cabanabona:

1101 (orig.) Baraut, DocUrgell 1192 (Urgellia 9, p. 22): Et relinquit ad Sancte Marie Celsone ipsos aludes qui sunt a Maruniol que comparavi de Udalard Iozfre

No és dubtós, doncs, que maruny havia estat en el català preliterari un nom apel·latiu; és possible, però no gens segur, que fos el nom d'un arbre. El professor Riu conjectura que es tracta de la morera. En aquest cas caldria partir d'un *MORONEUM, derivat del llatí MORUS f. 'morera', amb valor de col·lectiu i dissimilat en mar-. Coromines (DECat s.v. 'ronya'), a propòsit de l'alternança dels sufixos -ANEUS i -ONEUS, compara el topònim català Morunys amb el castellà La Moranya, però no dóna més explicacions. Potser es podria atribuir a maruny el significat col·lectiu d'esbarzerar d'esbarzers de móres'; llavors les Morunyedes seria un

col·lectiu format sobre un col·lectiu, o millor un col·lectiu emfatitzat. Res, però, no és clar.

En un document de 1033, editat per Miret, apareix la frase ad ipsa marunnecla.

1033 Miret, Organyà 21, pàg. 423: in comitatu Orgello, in valle Nempas, in valle Fevano, in apendicio de Sancto Iuliano, in locum que vocant mediano ad ipsa marunnecla

Aquesta forma no respon en principi a cap col·lectiu vegetal ni és tampoc un topònim transparent en cap altre sentit. Hi ha tanmateix la possibilitat que es tracti d'un error de lectura o de còpia per marunneda, error que és ben fàcil que es produeixi (vegeu per exemple l'article de Soberanas (1980, pàg. 167) on apareix, en un cas invers, una lectura lintisdel per lintisclel). En aquest cas es tractaria d'un topònim paral·lel als que acabem de comentar, situat però a la vall de Cabó (Alt Urgell).

MENTET

La vila de Mentet (Conflent) apareix molt sovint en documents d'Urgell, des del segle XI; en aquests documents cal destacar la pràctica unanimitat en la grafia -ed indicadora d'un col·lectiu en -ETUM, en aquest cas del nom de la menta.

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112): Et a Bernard filio meo remaneant ipsi

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

alaudes de Mented cum ipsa ecclesia et ipsum
alaudem de Agerri

1030 Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg.
139): Et iussit dare a Bernard filio suo ipsum
alaude de Mented cum ipsa ecclesia

1041 Baraut, DocUrgell 534 (Urgellia 5, pàg.
70): Et in chomitatu Confluente in villa que
vocant Feges sive in Follano vel in Mented sive in
Saorra

1051 Baraut, DocUrgell 643 (Urgellia 6, pàg.
28): in comitatum Confluente in villa Annerr et in
villa que vocant Feges sive in villa Folla vel in
Mented sive in Saorra

XI - XII (orig) Baraut, DocUrgell 1189
(Urgellia 8, pàg. 114): Et in villa Mented mansos
duos

MILLET

Millet és avui en dia un cognom que s'ha d'haver
originat en un topònim col·lectiu de mill amb el sufix -et.
No hem pogut trobar, però, cap topònim amb aquesta forma.

MOLLFULLEDA

El cognom Mollfulleda l'explica Moll (1982, pàg. 237) a
partir d'una deformació de marfulleda, col·lectiu de
marfull. En el DECat (s v. marfull, acceptant per tant la
hipòtesi de Moll) s'esmenta el "gran i antic mas de

Mollfulleda (entre Arbúcies i Cladells, en el límit de Guillerries i Selva)" i més avall s'explica que en aquest topònim la síl·laba inicial Moll- es pot deure en part a l'etimologia popular i en part a la "influència de la u i de la ll següents". Moreu-Rey, en la ressenya que fa de l'obra de Moll (BSO 11, 1983, ara reeditada en Moreu - 1991 b), proposa, però, una altra explicació : "per Mollfulleda cal recusar la hipòtesi de la pàg. 237 i assimilar-ho al Montfulleda de la pàg. 146 (és antiga casa i família del terme d'Arbúcies)".

NESPLEDA

En dos documents del segle x referits a Les Preses (Garrotxa) apareix el mot nespoleda, precedit de l'article, en una frase similar que inclou també el mot avellaneda.

926 (orig.) AMontserrat, perg. Bages, n° 1010: per hanc scripturam donamus tibi ... ipso pugolo et ipsa avellaneda et ipsa nespoleda

957 MNHistóricas XI 114, pàg. 188: alaude quem abeo in comitatu Bisuldunense ... id est uilla Presas ... et ipso puolo et ipsa auellaneda et ipsa nespoleda

En aquests contextos sembla que es podria tractar de mots apel·latius i no de topònims. Tanmateix els autors de l'Atlas històric de Catalunya (mapa 10, 1) identifiquen aquest mot amb el lloc anomenat La Nespleda (a El Soler, municipi de les Preses, Garrotxa).

Sanespleda amb l'article procedent de IPSE i amb la grafia aglutinada és actualment un cognom català.

NOGUEREDA

El col·lectiu en -eda del noguer o noguera ja apareix com a nom comú en un document del 876 amb la forma noqaretas, i s'ha mantingut com a tal fins a l'actualitat.

876 (ex chartulario monasterii Arulensis)
Marca ap. 35, col. 798: quia in frontat ipse
Palaciolus cum ipsas terras uel cum ipsas
castenatas (per -anetas) et noqaretas de una parte
in río quem nuncupant Ferrario

En els altres dos documents recollits que reproduïm a continuació (l'un és còpia de l'altre) sembla que noquereda s'hauria de considerar nom comú, tot i que els editors ho escriguin amb majúscules, ja que apareix el nom d'un lloc amb la indicació "a costat de la noquereda".

994 (orig.) ACA Ramon Borrell, nº 3: boschos
et castannarios et olzinas in loco ubi dicunt
Nogerae iusta ipsa Nogereda et ipsa medietate de
ipsa Olzeda qui est in ipsa Corbeira...in
comitatum Ausona...in ualle Ausore

1068 ACA Ramon Berenguer I, nº 411, LFeud. I
394, pàg. 413 (cit. per Balari, Origenes, pàg.
211): boschos et castannarios et elzinas in loco
que dicitur Nogerola, iuxta ipsa Nogereda

NOUET

NUCETUM, col·lectiu de NUX 'noguer', apareix ja en llatí a Estaci. El trobem com a nom d'un riu afluent del Llobregat en un document de Ripoll datat el 888, és un document fals però confeccionat abans de 982:

abans de 982, AComtal 5, pàg. 109: in pago Bergitano ... Et in eodem comitatu ecclesias sancti Vicencii, que est consecrata et sancti Iohannis; habet affrontaciones...de alio vero latus per ipsa serra superius nominata et infundit per ipsa serra usque in rio de Noceto et pervenit usque in flumen Lubrigado

Els següents documents potser no fan referència al mateix lloc:

907 Baraut, ActCurgell 20, pàg. 76. Consagració de l'església de Sant Martí d'Avià: Et ego Wasconius et uxor mea Argesinda donamus terra plantata et ad plantare cultum et incultum in locum que dicitur Nocetu, qui est iuxta vinea sancti Vicentii

970 StLlorenç 29, pàg. 190: Et iusi dari ad Bardina clerico ipso maso de Noceto, cum ipso clauso

Actualment existeix el cognom Noet (escrit amb diverses variants gràfiques) que correspon a aquest mateix origen, amb la pèrdua normal en català de la consonant del grup -ce- abans de l'accent. Aquests topònims han de ser de formació molt antiga ja que NUX 'noguera' va ser ben aviat substituït per NUCARIA. D'altra banda existeix també el topònim Noedes

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

(Conflent) forma paral·lela, en la seva variant plural i femenina, a l'anterior.

COL·LECTIUS D'OLIVA 'OLIVERA'

Oliveda

Oliveda és el nom d'un nucli de població a Maçanet de Cabrenys (Alt Empordà), lloc que ja apareix documentat el 952 en una donació a l'església de Camprodon.

952 (Citat per BADIA - 1961, pàg. 160): infra fines vel terminios de Machanedo in locum quem vocant Oliveda

D'altra banda oliveda apareix també en el baix llatí català com a nom comú, ja des de 966. En alguns d'aquests textos es pot veure clarament com és un nom comú ja que apareix en enumeracions de vegetals o s'especifica que es tracta d'un conjunt d'oliveres d'una manera ben explícita; per exemple en el document de 1086 s'indica el destí del fruit que produeixi una determinada oliveda.

966 StLlorenç 25, pàg. 188: et cum illorum pertinentiis et plurima planta, oliveta, linarios ...

1056 LAntiq. II 413, f. 140 (Mas 706): et concessit ad Maria et a Luciana et a Blidgards filias que fuerunt de Blidgards, omnem alodium suum quas abebat ... id sunt terris et vineis, ruviris, oliveta, molinis

1086 VViage IX, ap. 19, pàg. 266: et laboret ipsos olivarios qui sunt in ipso orto, et faciat bassam, et de ipso fructo, qui fuerit de ipsa oliveta, habeat Sanctum Michaellem ipsas duabus partibus

Pel que fa a la llengua actual, cal fer notar que Coromines (DECat s. v. oliva) registra el nom comú oliveda com a forma de col·lectiu usual al Rosselló. Joan Anades té un recull de poemes titulat L'Oliveda (1934).

Olivet

La forma OLIVETUM es troba ja en Cató i Varró. En el llatí medieval català apareix també algunes vegades com a nom apel·latiu:

956 CSCugat I 45, pàg. 41: est autem hec alodium .. cum terris et uineis atque oliuetis, cum boscho et garicis, et aliis diuersi generis arboribus ... in comitatu Barch. in terminio de Kastrum Vide

1056 LAntiq. III 272, f. 105 (Mas 704): Ipsum campum de terre obtime qui est in burgo Barchinone civitatis, situs iuxta ecclesiam Sancte Marie que est in litore maris ...cum ipsis casulis et ortis que infra predictum campum sunt et cum ipsis oliuetis et arboribus varii generis

Aquest apel·latiu s'ha mantingut fins a l'actualitat, encara que no sigui la forma general de tot el territori. Coromines (DECat s. v. oliva) registra olivet, en funció d'apel·latiu ('olivereda'), com a forma predominant a l'Empordà i a la Garrotxa.

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

No és fàcil de decidir si l'olivet que apareix en el següent document d'Urgell, referit a Cerc (Alt Urgell), de 863, és un topònim o un nom apel·latiu; el fet que aparegui amb article i en el gir "sota l'olivet" pot fer pensar que es tracta més aviat d'un nom comú.

863 (orig.) Baraut, DocUrgell 22 (Urgellia 2, pàg. 35): vindo vobis terram meam quam abeo de proprium in territorio Orgellatano, in villa que dicitur Cerco, subtus ipsum olibeto.

Olivet apareix també com a topònim en dos documents de Sant Cugat; un d'ells, i potser també el de 1021, es refereix a un lloc d'Olerdola no identificat.

1021 CSCugat II 483, pàg. 131: in chomitatem Barchinona in terminio de Oliveti vel in eius terminos

1218 CSCugat III 1287, pàg. 403: in terminio castri de Olerdula... specialiter in manso de Oliveto

OLZEDA - OLZET

Olzeda

Olzeda (d'ILICETA) apareix com a nom apel·latiu en alguns documents del segle X i XI:

968 Junyent, DipVic 387, 323: et ipsa terra que est in ipsa Serra, et ipso boscho cum ipsa olzeda ... remaneat ad viro meo Langovardo

1033 Miret Terrassa 83, pàg. 486: vindimus tibi kasas cum curtes, solas et suprapositos, et terras et vineas et omnis generis arboribus similis et dissimilis et olzeda et ortos

994 (orig.) ACA Ramon Borrell, nº 3: boschos et castannarios et olzinas in loco ubi dicunt Nogeræ iusta ipsa nogereda et ipsa medietate de ipsa olzeda qui est in ipsa Corbeira ... in comitatum Ausona ... in ualle Ausore

En altres documents apareix com a topònim; en els de 978 i 1038 Elzeda és el nom d'un lloc a prop de Joanet i Arbúcies; en els documents de 1066 i 1096 Olzeda és el nom d'un lloc a Ripollet.

886 DipCarol II, pàg. 140: in supradictum comitatum Gerundense, villam que vocatur Elzeda cum omnibus adjacentis suis

978 Junyent, DipVic 445, pàg. 372. Butlla de Benet VII a favor de l'església de Vic: Finis autem totis ipsis episcopati hec sunt: ... et peruenit ad terminos qui est inter Iohanettu et ipsa Elizeta, et peruenit in fines de Arbuties

1038 ACA Ramon Berenguer I, nº 24: usque ad terminos qui sunt inter Iohannetum et ipsam Elzetam et venit in finibus Arbucie

1066 VViage IV, ap. 34, pàg. 315. Escripura de fundació i dotació de Sant Marçal del Montseny: in comitatu Barchinonaensi apud locum Palacium, ad ipsa Olzeta

1096 CSCugat II 760, pàg. 419: in comitatu Barchinona in parrochie s. Stephani Palacii in loco vocitato Todberto atque Rored ... et ipsa medietate de ipsa Olzeda

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

1137-1154 Marquès, Roses 3, pàg. 31: usque locum que vocatur Farela et descendit ad collum de Ulzeda sicut aque undique dicurrunt

Per a la forma d'aquest mot, especialment en comparació amb els altres reflexos d'ILICETA com és ara auleda, vegeu el comentari que en fem en el punt següent.

Olzet

El col·lectiu ILICETUM es troba ja en llatí en Marcial. El seu reflex català olzet (olsedos, olzeds) es troba en els dos documents que hem recollit de 1058 i 1092 clarament usat com a nom apel·latiu; això és prou notable perquè ja des d'aquesta època la tendència és a formar els noms apel·latius en femení.

1058 L'Antiq. III 40, fol. 18 (Mas 742):
propterea impignoro tibi terras et vineas cultas
et heremas et ruviras et olsedos, et omnia genera
arboribus

1092 Alturo Sta. Anna II 130, pàg. 147:
dimisit ... simul cum ipsas casas ... et trillas
et cum ipsos olzeds qui in circuitu sunt et cum
ipso molino de ipso Gorgo

Actualment Elzet, Olzet (amb diverses variants) és cognom.

Tant Olzet com Olzeda no mostren el pas -lz- a -ul- que s'ha produït en formes com aulet o auleda (cf. supra). Ja hem comentat en mencionar el topònim Aulet que aquesta llei

fonètica la situava Coromines en "un ampli territori que va des de la Vall de Ribes fins a Pineda, en el Maresme, comprenent la Garrotxa, Osona i les Guilleries" (COROMINES - 1971, pàg. 216) ³³. Tanmateix alguns dels topònims que hem recollit en l'apartat anterior es troben en una zona on hauria de tenir vigència aquesta llei fonètica que comentem. D'altra banda aquestes variants en Ol- s'expliquen per la influència de la velar.

COL·LECTIUS DE L'OM

Omeda

El col·lectiu femení de l'om és rar. En el següent topònim es manté la -L- de la forma etimològica ULMUS.

1092 ACA Ramon Berenguer III, nº 9: de occiduo namque afrontat in parrochia Sancti Martini de Olmeda

Omet

El topònim Omet es documenta molt abundantment, des de 969, com un lloc a Polinyà del Vallès (Vallès Occidental).

969 Alturo Sta. Anna II 2, pàg. 14: vindimus tibi vila Pauleniano ... adfrontat ... de meridie in terminio de Olmedo vel de Sancta Maria

³³ - Vegeu també més endavant un altre exemple de l'acció d'aquesta llei fonètica en els col·lectius del fitònim salze.

1007 Marca, ap. 156: castrum vocitatum Barberano... a part orientis in ipso torrente qui vadit per Olmedo, id est, aqua ducto

1040 Alturo Sta. Anna II 50, pàg. 53: Et est in comitatu Barcinonense, in Vallense, in locum que dicunt infra termine de Poligna. Et afrontad ... de miodie in termine de Sancta Maria Antiga sive in Olmedo

1066 Alturo Sta. Anna II 87, pàg. 100: Et est hec omnia in comitatu Barchinone, in parrochia Sancti Salvatoris, in locum que dicunt Olmeti

1066 Alturo Sta. Anna II 89, pàg. 102: in comitatu Barchinonense, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Polinnanensi ... in vocativo loco Olmet

1068 Alturo Sta. Anna II 95, pàg. 111: in comitatu Barchinona, in Vallense, in parrochia Sancti Salvatoris Poliniano, in vocativo loco Olmeti

1084 (orig.) Alturo Sta. Anna II 121, pàg. 139: vendoque vobis terra cum arboribus et urtis, quod abeo in comitatu Barchinone, in Vallense, in termine Poliniano, in loco nuncupativo Olmeto

1121 CSCugat III 856, pàg. 55: Concedo ad sepedicta uxor mea ... ipsum meum alodium quod abeo in Olmed sicut est de ipsa riera vocitata Olmed ... Et ipsas meas decimas de predicto alodio vel de aliis locis quas abeo et teneo in valle Olmed dimito a S. Marie Antiqua. Concedo ad Ospicio de Iherusalem ipsos II mansos ... sicut est de rio Olmed usque in rio Callidis

Segons J. Alturo (1990) el topònim es conserva com ca n'Omet de Dalt i ca n'Omet de Baix i en el nom d'una riera.

En un document de 1092 de Vic apareix un altre topònim Olmed a Balenyà.

1092 ACVic, LDot. f. 113, col. 2: in comitatu ausone in parrochiam Sancti Fructuosi de Balennano

in loco iamdicto Olmed ... medietatem cuiusdam
mansi quem vocant Olmed

L'Ometo és també un nom de lloc a Unarre amb conservació de la -o, i és també cognom actual, escrit però amb diverses grafies (Humet, Homet, etc.).

PINEDA

La forma en -ETUM corresponent al col·lectiu de PINUS ja es troba en llatí: PINETUM a Properci, Ovidi... En català és ben viva la forma femenina com a nom apel·latiu; per contra, la forma masculina no es troba ni com a apel·latiu ni com a topònim.

El lloc més conegut amb aquest nom és Pineda al Maresme. Molts dels documents recollits fan referència a aquest lloc.

898-917 ACondal 9, pàg. 118: in comitatu vero Ausonense ... villam quoque quam nuncupant Ulmos seu et Vicum ... [in comitatu] Gerundense loco quem Pineta nuncupant

993 Baraut, DocUrgell 232 (Urgellia 3, pàg. 64): Et a cenobio sancti Pauli in Maritima remaneat ipse meus alaudes quod abeo in Maritima, qui est de ipso termine de Vilar de Ramio usque ad ipso termine de Pineda

1066 VViage IV, sp. 34. Escripura de fundació i dotació de Sant Marçal del Montseny: et in Tordariam loco quem dicunt Casellas et in plano etiam apud Pinetam

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

1093 ACA Ramon Berenguer III, nº 25: et alium meum alodium quem habeo in parrochia Sancte Marie de Pineda

1099 ACA Ramon Berenguer III, nº 64: Iterum namque damus vobis sacrarios duos ad portam ecclesie sancti Petri de Pineda cum affrontacionibus earum ... Est namque predicta omnia in comitatu gerundensi in parrochia Sancte Marie Pineda... Habert namque terminio et affrontaciones a parte orientis in collo de Bancall a meridie in undas maris. Ab occiduo in ipsa riera de Pineda. A circio in Palomera

Els autors de l'Atlas històric de Catalunya citen un document de 898 on apareix la forma Pinetae referida a Sant Miquel de Pineda (a Sant Feliu de Pallerols, la Garrotxa). Un altre topònim documentat molt més tard és el que apareix en un document de 1159 on La Pineda és un nom de lloc a prop de Pobiet.

1159 CPoblación 113, pàg. 166: Affrontat autem a parte orientis in termino de Pobleto sive in ipsa Pineta

Com hem dit pineda és el nom comú usual en català, encara que conviu amb altres formacions creades amb altres sufixos (-ar, -ada) o amb el mateix -eda: pinareda (forma més local) (per aquests apel·latius vegeu l'apartat 2 del capítol 11). Aquest mot es documenta com a apel·latiu des del segle XII.

COL·LECTIUS DE POPULUS

Poblet

El col·lectiu POPULETUM es troba ja en llatí, en Plini. Sobre el topònim català Poblet (municipi de Vimbodí, Conca de Barberà), conegut sobretot pel monestir cistercenc, cal observar que està format directament sobre aquesta base llatina i no sobre cap de les diverses variants dels noms actuals del pollancre en català.

1153 CSCugat III 990, pàg. 168: Sig+num
Geralii, prior de Pobled

1155 Alturo Sta. Anna II 292, pàg. 321:
donamus Domino Deo et monasterio Sancte Marie de
Pobleto et tibi Grimoarde eiusdem loci abbas

1159 CPoblación 113, pàg. 166: Affrontat
autem a parte orientis in termino de Pobleto sive
in ipsa Pineta

1177 CSCreus 197, pàg. 196-197: Sit notum
cunctis quod hoc est compositionis instrumentum
quod factum est inter domum Populeti et domum
Sancte Crucis ... Liceat etiam oves domus Populeti
inde habere transitum

1184 CPoblación 171, pàg. 239: ipsum castrum
et fortitudinem de Velosello versus Populetum et
versus Vallemclaram

Poboleda

Poboleda és el nom d'un municipi del Priorat. Com l'anterior sembla format directament sobre una base llatina POPULETA i no sobre un nom català. En el següent document és de destacar la presència de l'article que acompanya aquest topònim:

1180 CPoblación 161, pàg. 223: a meridie in termino Falcet, ab occiduo in illa Poboleda

És ben notable que el tractament dels dos noms de lloc, Poblet i Poboleda, separats solament per la serra de Prades, sigui, pel que fa al tractament de la vocal pretònica, diferent.

POLLEDA

Sobre el fitònim poll 'pollancre' el català crea el col·lectiu polleda. En el DCVB es recull polleda com a nom apel·latiu citant un text de contes del Vallespir de Mn. Casaponce, text on també apareix la forma col·lectiva vimeda. De fet, les formes més habituals per designar el col·lectiu d'aquest arbre semblen ser pollereda o pollancreda.

Per al mateix arbre existeix la denominació ciop que es troba a la zona dels Pirineus occidentals i que es un mot que es documenta ja des del segle XI (DECat s.v. poll III). Corresponents a aquest mot Coromines (loc. cit.) registra dos

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

topònims (La Clopeta a Isavarre i Clopeta a Espot) que presenten el sufix -ETA amb conservació de l'oclusiva sorda.

El fitònim poll s'explica (DECat, s.v. poll III) per una variant *POCLU; els tipus com clop per una variant *COPLU o *CLOPPU, sempre segons Coromines. Tots designen el mateix arbre que el llatí POPULUS; el mot pollancre només està documentat tardanament en català.

COL·LECTIUS DE LA POMERA

Els col·lectius del nom que designa la pomera presenten la dualitat que ja hem comentat en altres casos per noms d'arbres fruiters. D'una banda existeixen com a cognoms catalans les formes Pomeda i Pomet creades directament a partir de poma i d'altra banda existeixen també Pomaret com a cognom i Pomareda també com a cognom i com a topònim (Pomareda és el nom d'un mas a Castelnou (Rosselló) i el d'un volcà a la zona d'Olot (La Garrotxa). La possibilitat de crear col·lectius a partir del nom d'arbre amb el sufix -ARIUS o a partir de la forma arcaica sense sufix també l'hem comentada per les parelles Castanyeda / Castanyereda.

PRESSEGUEDA

Sobre el nom de l'arbre préssec s'ha creat el col·lectiu pressequeda que apareix com a topònim en el següent document d'Urgell de la segona meitat del segle XII que aparentment fa referència a Montferrer (Alt Urgell):

1187 ACUrgell: Una vinnarum est ad ipsa
pressegeda et affrontat de .i. parte in vinna de
Gillelmi de Vallorfa

PRUNET

El col·lectiu en -ETUM de pruna 'pruner' es troba representat en la toponímia en la vila de Prunet (comuna de Bellpuig, prop de Vinçà, Conflent). Aquest és un topònim que es troba documentat des de ben antic:

869 DipCarol II, pàg. 360: in pago
Russilionense, id est uillulam que uocatur
Prunetus cum suo uillare Domnolino uel cum omnibus
eorum appenditiis

El mateix nom, en la seva forma femenina Pruneda, és actualment cognom. Cal observar que tant un com l'altre estan creats sobre el fitònim pruna 'prunera' i no sobre el nom actual de l'arbre amb el sufix -ARIA. D'altra banda, encara que no pertanyi al domini lingüístic català ni, per tant, mostri una evolució pròpia d'aquesta llengua, cal mencionar el topònim Pruedo a la Vall d'Aran, paral·lel al que comentem.

COL·LECTIUS DE ROMANÍ

Els col·lectius del nom de planta romaní es troben representats en la toponímia catalana sota diverses formes.

Els col·lectius formats amb els sufixos -ETUM / -ETA han sofert, però, evolucions diverses que en dificulten la identificació. Coromines (1965, II, pàg. 20 i DECat, s.v. romani) explica que, a partir d'un col·lectiu * Pomanineda (o * Romaninet en la forma masculina), s'hauria produït una haplologia d'on resultaria una forma com Romaneda (Romanet) i seguidament una metàtesi, d'on resulten Ramoneda (Ramonet). Coromines no cita, en cap dels dos llocs que hem citat, topònims amb la forma Roma-, que tanmateix també existeixen i són precisament les formes que es documenten des d'antic.

Romanet

Romanet és el nom d'un turó situat prop d'Horta, sobre Canyelles. El topònim es troba documentat des del segle X, juntament amb altres topònims propers (Horta, Canyelles, [Sant Genís dels] Agudells):

998 CSCugat I 331, pàg. 279: in terminio de Orta ... de parte circi vadit per summitates de ipsas serras qui sunt super Acutellos et super Orta et super Romanetum et super Cannellas

1040 CSCugat II 552, pàg. 212: de parte circi vadit per sumitates de ipsas seras que sunt super Acutellos et super Orta et Romanetum

1043 CSCugat II 562, pàg. 225: et ipsa alodia qui sunt in predicta Orta ... de circio vadit per summitates de ipsas serras que sunt super Acutellos et super Orta et super Romanetum et super kannellas

post. a 1164 Alturo Sta. Anna II 373, pàg. 394: dimito filio meo Raimundo domum de Romaneto et campum et totum quantum habeo et habere debeo in Romaneto

Entre els documents que citem a continuació, almenys el de 981 fa referència a un altre lloc:

974 CSCugat I 104, pàg. 85: Id est vinea quod habebat in terminio de villa Romanedo simul cum ipsa hereditate

981 CSCugat I 139, pàg. 117: Et alium alaude quod ille habebat in locum Calles vel in locum Romanedo vel ad ipso Pratello iussit ad eam habere sine ullum conventum

1041 LAntiq. II 263, f. 88 (Mas 526): affrontat namque omnia de parte circio in via qui pergit a romanedo

1048 LAntiq. II 218, f. 76 (Mas 613): affrontat ipso alaudo ... de aquilonis in via curribile qui pergit a romanet

1055 LAntiq. II 729, f. 229 (Mas 693): iterum dono prefate canonice domos quas habeo in romaned

Romaneda

La variant femenina del topònim anterior es troba també sovint en la toponíma. D'una banda existeix aquest topònim en documents que fan referència al poble de Sossís (municipi de Claverol, Pallars Jussà):

974 Pallars Medinacelli 1, pàg. 916: dono ... ipsa villa de Cosis qui est in nostro comitatu [i. e. Pallars] prope castrum de Clavarolo.. et cum suis terminis, id sunt: .. et de flumen Nocharia usque in alaudio de la Torre et in collo de Romaneda usque in Santo Ventino et in ipso far

Baraut identifica el Romaneda que apareix en el següent document d'Urgell de 1092 amb un límit de La Rua (al municipi d'Abella de la Conca, Pallars Jussà):

1092 Baraut, DocUrgell 1095 (Urgellia 7, pàg. 215): Est nempe prenomatus mansus intra Urgellensem comitatum, infra terminos castri Taravall in loco qui vocatur Sancta Eulalia. Terminatur autem iste mansus ab orientale parte in Romaneda

Altres documents d'Urgell fan referència, sempre segons Baraut, a un terme de Coll de Nargó (Alt Urgell):

1065 Baraut, DocUrgell 778 (Urgellia 6, pàg. 146): et ipsos nogarios qui sunt in ipsa costa subtus ipsa via que vadit ad Romaneda relinquo ad Eldiards

1096 Baraut, DocUrgell 1140 (Urgellia 8, pàg. 64): intra Urgellicum comitatum ... in apendicio Sancti Iusti ... et habent afrontaciones a parte orientis in ipso collo de Romaneda

1097 Baraut, DocUrgell 1147 (Urgellia 8, pàg. 76): et pernas II et ansunna I cum omni expleto quod habeo in Romaneda

També apareix des d'antic com a complement d'un antropònim:

1036 Baraut, DocUrgell 490 (Urgellia 5, pàg. 28): Ego Isarnus de Cabodez et Ansulfus de Romaneda et Ermemiro sacer donatores sumus domino Deo et Sancta Maria Sedis Vicho vel ad ipsa canonica.

Ramonet i Ramoneda

Pel que fa als topònims en Ra- podem mencionar Camp-Ramonet a Andorra, citat per Coromines (1965, II, pàg. 20) com a derivat de romaní. Moreu-Rey (BSO 4 (1981), pàg. 21), a més d'indicar la possibilitat que aquest topònim s'hagi de grafiar Cam com a derivat de calm, classifica aquest topònim com a procedent d'un antropònim.

Ramoneda és el nom d'un despoblat al nord del poble d'Anyà (La Noguera) i és el nom d'una "pagesia cap dalt de la Baronia de Rialb" (La Noguera) (DECat, s.v. romaní); és també cognom.

RODOREDA

Rodoreda apareix com a nom apel·latiu en un text pertanyent als Jocs Florals de 1863, citat pel Diccionari Aguiló (el caminant deu obrir-se pas entre brosses y rodoredes de antich y pobladíssim bosch). El DCVB registra també rodoreda (Ripollès) i la forma originària roldoreda 'bardissa on predomina el roldor'.

Rodoreda és cognom repetit i, segons Coromines (DECat s. v. roldor), també topònim; és el nom d'una masia a Oix (La Garrotxa). El català roldor procedeix de *RORETURIU, del llatí RHUS TYRIUS (DECat s. v.)

ROMEDO

El topònim Romedo que correspon a una partida de Lladorre (Pallars Sobirà) és, segons Coromines (1935, pàg. 329 i DECat s. v. romequera), un col·lectiu de roma (procedent del llatí RUMEX -ICEM), nom de planta distinta de la romequera però provinent, el nom, de la mateixa arrel. Potser es podria partir d'un col·lectiu llatí RUMICETUM.

ROSET

El col·lectiu de la rosa ROSETUM apareix ja a les Èglogues de Virgili. El mateix nom el trobem en la toponímia catalana, concretament en dos llocs diferents, documentats els dos des de ben antic. En l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell apareix un Roseto que s'identifica amb el topònim actual Roset al terme de Vilada (Berguedà):

ca. 860 Baraut, ActC Urgell 2, pàg. 52. Acta de consagració de Santa Maria de la Seu d'Urgell: Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias Bergitanensium pagum ... cum Gardilone, et Roseto atque kastro Adalasingo sive illa Noz

També fa referència al mateix lloc el següent document de Vic:

996 (orig.) Junyent, DipVic 608, pàg. 518: in comitatum Bergitano, in valle rosedo in fines de villa Equillanis, in ipsa connamina. Et adfrontat ... de I parte in rivo Pedredo et de II in rivo de Villalada et de III in monte Sabadello et de quarte in rivo de Canameros

L'altre topònim Roset correspon actualment a una masia del terme municipal de Sant Ferriol (Garrotxa), situada a l'oest de Fares, lloc amb el qual apareix sovint associat en la documentació antiga; és un topònim que es troba documentat repetidament des del segle X (els autors de l'Atlas històric de Catalunya citen un document de 966 amb la forma Roseto referit a aquest lloc):

969 MNHistoricas XI, ap. 155. pàg. 215-216: alodem in comitatum Bisuldinense, et in parrochia Sancta Marie de Faris, in locum quem vocantur Roseto

977 Marca ap. 124, col. 920 = MNHistoricas II, ap. 5, pàg. 205-208: alodium meum quod dicitur Fares, et ipsum quem habeo in Roseto vel in Villamala

979 Arxiu de Ripoll (citada per Bofarull, Los Condes I, pàg. 100): Et ad cenobium S. Petri qui est justa castro Bisulduno (per Bisulduno) ... donare faciatis per scriptionem legitimam alodem meum que dicunt phares et rosedo cum terris et vineis totum ab integro.

COL·LECTIUS DE ROURE

Roureda

En la publicació de l'original de l'acta de consagració de Sant Martí de Tost de 1040 apareix la forma roueda que potser cal llegir roureda o potser millor rou(er)eda (amb l'omissió d'un signe d'abreviatura o una lletra al document). En aquest cas seria la forma més antiga documentada (el DECat recull la de 1190).

1040 (orig.) Baraut, ActCurgell 49, pàg. 123.
Acta de consagració de Sant Martí de Tost: Et dono ego Sidela .I. pecia de vinea qui est in ipsa roueda

1190 CPoblet 144, pàg. 84: donamus ... totum quantum habebamus et habere debebamus in ipsa roereda ... Hanc supra dictam roeredam cum omnibus terminis suis diffinimus at omnino laxamus vobis

Actualment La Roureda és un lloc del municipi de Sant Gregori (Gironès).

Rouret

Rouret sembla que en els següent document de Sant Cugat és el nom d'un lloc a Sant Esteve de Ripollet:

1096 CSCugat II 760, pàg. 419: in comitatu Barchinona in parrochie s. Stephani Palacii in loco vocitato Todberto atque Roured ... et ipsa medietate de ipsa Olzeda

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

En tot cas cal constatar l'escassíssima presència de les formes rouret i roureda en la documentació antiga i també en la toponímia contrasta amb la importantíssima presència de la forma sinònima rovira (vegeu en el capítol 2, l'apartat dedicat a aquest mot.)

SABOLLEDA

El col·lectiu en -eda de cebolla 'planta bulbosa silvestre' el trobem com a topònim corresponent a una vall d'Erill (Alta Ribagorça), escrit però habitualment Sabolleda (cf. DECat s. v. ceba). També cal mencionar aquí, encara que tant per la seva forma lingüística com per la seva situació geogràfica sigui un topònim que no pertanyi al català, el circ de Saboredo a la Vall d'Aran que és un topònim paral·lel (amb el sufix masculí i el tractament fonètic propi del gascó).

COL·LECTIUS DEL SALZE

Els col·lectius en -ETUM / -ETA del salze es presenten en la toponímia i en la llengua catalana amb formes diverses que cal comentar detalladament.

Abans que res cal fer una referència a la possibilitat que tenia la llengua llatina de formar un mot que designa el col·lectiu del salze amb la forma SALICTUM. Ja fa temps Aebischer (1949) va estudiar la repartició que tenen les

formes procedents de SALICTUM i de SALICETUM en les llengües romàniques i va arribar a la conclusió que els continuadors de SALICTUM es trobaven només en la llengua i en la toponímia d'alguns dialectes d'Itàlia. En una nota a aquest estudi Piel (1949) explicava que efectivament SALICTUM no té representants en la toponímia a la Península Ibèrica.

Amb tot, sembla que si més no algunes restes d'aquests col·lectius podrien haver sobreviscut en la toponímia catalana i d'altra banda també és freqüent l'ús d'aquest mot en el llatí medieval català.

D'exemples de l'ús d'aquest mot, fins i tot com a apel·latiu, en el llatí medieval català podem citar els següents:

966 DipCarol III 200 (VViage X, 221)
(Bonassie 368): vineis, terris, ... pratis,
pascuis, silvis, salectis, arboribus pomiferis et
infructiferis

1012 Baraut, DocUrgell 324 (Urgellia 4, pàg.
38): concedimus ... iam prephatum episcopatum
sanctae Oriellensis ecclesiae ex integro, cum
omnibus suis hedificis ..., paludibus et pantanis,
salectis, puteis, fontibus, ...

1040 Baraut, ActUrgell 51, pàg. 128: Id sunt
... campis, pratis, pascuis, silvis, salictis,
aquis, puteis ...

1064 Baraut, DocUrgell 754 (Urgellia 6, pàg.
124): facimus Sancte Marie Sedis Urgellitane hanc
cartam excacuacionis ac deliberacionis ex proprio
salicto ... sic ex ipso salicto hanc exvacuacionem
peragimus ut amodo perpetuam habeat valitudinem

També podria correspondre a aquest mot la següent lectura d'un document d'Urgell, que, si es tracta d'un error de còpia o de lectura per salectis, seria el text més antic on apareix:

[951] Baraut, (Urgellia 7, pàg. 529): terris, campis, pratis, paschuis, silvis, saletris, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diversi generis...

Davant d'aquestes formes ens hem de preguntar fins a quin punt el mot era viu en la llengua i per tant usat espontàniament o bé si era recollit en llistes de béns purament formulàries (observem que en moltes d'aquestes enumeracions apareix un mot com pascuis evidentment artificiós; en canvi l'ús de salicto sembla més espontani en el document de 1064).

De totes aquestes formes cal observar en primer lloc que són precisament les més antigues les que presenten una vocal tònica grafiada com a -e-.

Pel que fa a la toponímia Coromines (DECat, s.v. salze) observa que hi ha alguns topònims catalans procedents del col·lectiu SALICTUM: així Salit (prop d'Enveig, Cerdanya) i Salito, amb la conservació de la vocal final, en diversos llocs a la riba del Noguera Pallaresa. Coromines també explica com a procedent de SALICTUM el mot salit que documenta en diversos llocs designant el salze; es tractaria d'un trasllat semàntic similar al de FILICTUM > cast. helecho, on es passa del col·lectiu al nom de planta simple.

Per altra banda el topònim Salet apareix com el nom d'un lloc al terme de Castellar de la Ribera (Solsonès):

1024 Baraut, DocUrgell 393 (Urgellia 4, pàg. 101): vindimus vobis molinarios, qui sunt in comitatu Orgello in apendicio de sancta Eulalia vel de Castelare, in loco que dicitur in rivo Auotes ad ipso Salet, qui nobis advenerunt de comparacione de Gotafredo condam

Cal comentar ara l'existència en català de derivats de SALICETUM - SALICETA, tant en la llengua comuna com en la toponímia. Aquests derivats presenten diversos resultats fonètics. Coromines (1971, pàg. 212 i següents) explicà els diversos resultats de la consonant procedent de c^{L.I}: si hi ha una síncopa de la vocal anterior molt antiga el resultat és "-ç-" (sorda), si la síncopa és medieval però anterior al segle x el resultat és -z- (sonora), si la síncopa es produeix entre els segles x-XIII el resultat és -d- i, finalment, si no hi ha síncopa la consonant desapareix. Aquí s'afegeix encara un altra observació de Coromines (loc. cit., pàg. 216) en el sentit que hi ha una zona dialectal catalana, que situa vagament en "un ample territori que va des de la Vall de Ribes fins a Pineda", on el grup -lz- arriba a un resultat de -ul-. Així doncs, els col·lectius del salze poden presentar resultats fonètics molt diversos. Vegem-los.

Salzeda i salzet representen els col·lectius de salze més transparents perquè mantenen (juntament amb sauleda, saulet a les zones corresponents) la referència al mot que designa aquest arbre actualment. Salzeda és actualment un nom apel·latiu i com a tal apel·latiu es documenta des del segle x en el llatí medieval català:

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

906 ACVic (Miscelània): de ipsa saliceda
subtirana usque ad aliam superiorem

969 Juyent, DipVic 388, pàg. 323: vindo tibi
alodem meum proprium, id est, ... et mulnares cum
illorum caput aquis, et saliceda, et ipsas fontes
qui ibidem sunt

1000 Junyent, DipVic 646, pàg. 554: Sic dono
tibi per Xtum de omnes meos alodes cum ipso mulino
suprascripto et cum ipsa resclosa et cum ipso rego
et subtus rego et cum ipso glevar et ipsa salceda
et cum omnia sua usibilia

A costat d'aquest apel·latiu existeix el també
apel·latiu salzereda, que apareix com a forma analògica (cf.
DECat s. v. salze).

El col·lectiu amb el sufix -ETUM es troba en la
toponímia. Salzet sembla haver estat el nom antic del poble
de Sant Sadurní de l'Heura (Baix Empordà). D'altra banda el
topònim grafiat Salzet(o) apareix en documents que es
refereixen a l'actual Saldet, veïnat del municipi de Ventalló
a l'Alt Empordà: Coromines (DECat s. v. salze i COROMINES -
1971, pàg. 213, n. 6) cita diversos documents des de 1052 i
fins al segle XIV on apareix aquella forma per aquest topònim
actual. Als documents que menciona Coromines s'hi poden
afegir encara els següents (el primer dels quals amb la
grafia -ed):

1093 Arnall pàg. 95: In comitatu
Empuritanensis infra fines et terminios parrochie
Sancti Stephani de Villacolumbi ... afrontat de
occiduo in ipsa strada que uadit ad Salzed ...

affrontat de oriente in ipsa uia que pergit ad
Salzed

1094 Marquès, Roses 7, pàg. 35: scriptura
donacionis facio ad supradicta Sca. Maria de ipsos
meos alodios quod ego habeo in comitatu Impuritano
in aiaciencia de Sci. Martini de Armentaria et in
terminio de Sca. Eugenia de Salzet.

En aquest topònim s'ha produït l'evolució fonètica que comentàvem més amunt, evolució paral·lela a la que ha sofert el topònim del Berguedà (ara en la seva forma simple, sense sufix col·lectiu) Saldes (documentat en diversos documents d'Urgell en la seva forma antiga: Sallices en l'acta de consagració de Santa Maria de la Seu).

Sauleda, el col·lectiu en -eda de saule 'salze', existeix com a nom apel·latiu i també com a topònim: Sant Iscle de Sauleda és un llogaret del municipi de Sant Miquel de Cledell (La Selva) i Sauleda és un veïnat a Mont-Ras (Baix Empordà). Tots dos llocs es troben situats en la zona on es produeix el pas de -lz- a -ul-. Un problema diferent el presenta el topònim Saulet, que correspon a un llogaret del municipi de Montferrer i Castellbò (Alt Urgell); aquesta zona cau fora de l'àrea zona on actualment s'usa saule com a nom apel·latiu, és a dir fora de l'àrea on es produeix l'evolució fonètica que comentàvem. Cal tenir aquí en compte la possibilitat que Coromines assenyalaria de passada (1971, pàg. 216, n.) que topònims com Sauleda o Saulet "no sempre és possible de decidir si vénen de SALICETUM -A o d'IPSUM ILICETUM -A". En tot cas per aquest lloc no hem pogut trobar documentació antiga del topònim que ens doni algun indici sobre el seu origen.

SARRET

El col·lectiu en -ETUM del nom de planta sarró que designa una espècie d'espinaç silvestre el trobem en diversos topònims de la zona nord-occidental del Principat. El castell de Sarret apareix mencionat en documents d'Urgell des de 1034, el lloc correspon al que és actualment Sarret a la vall de Ribalera, lloc que junt amb Colomers (també mencionat en els documents) i altres formava el terme de Ribalera.

1034 Baraut, DocUrgell 471 (Urgellia 4, pàg. 171): et de ipsum castrum de Colomers cum suis terminis et suas pertinencias simul cum ipso castro de Sarred cum suis terminis et suas pertinencias ... et sunt ipse alaudus suprascribtus in comitatu Paliarensem in apendicio de sancta Eulalia et de sancto Martino et de sancto Iuliano et de sancto Petro

1050 Baraut, DocUrgell 630 (Urgellia 5, pàg. 152): et castrum que dicunt Colomers et Sarred et ipsa torre que dicunt Eresuz ... mandavit per suis verbis quod habuissent et tenuissent vel possedissent filiis suis ... simul cum ipso soler de Timoneda

1087 Baraut, DocUrgell 1033 (Urgellia 7, pàg. 155): dono ei adque concedo ... castrumque Colombarii necnon etiam castrum Sarreti

Sarredo és també el nom d'una partida de terra a Esterri de Cardós, topònim que conserva la -o final revelant un tipus de tractament fonètic no propi del català i que correspon a la llengua antiga d'aquesta zona. (vegeu per aquests topònims DECat s.v. sarró II).

SORBET - SERVET

El topònim Sorbet, que correspon al que és avui Sant Martí de Sorbet (parròquia de Viladecavalls, Vallès Occidental), apareix ja en un document de 1096 de l'Arxiu Històric de Terrassa.

1096 AHT (transc. de Pere Puig i Ustrell):
advenit domnus Fulco, venerandus Barchinonensis
sedis episcopus, Terratiam, in locum vocitatum
antiquitus Sorbed.

La grafia -ed final, en aquest topònim és un indicació clara de la presència d'un sufix -ETUM. Doncs bé, Sorbet és una resta preciosa del nom d'arbre llatí SORBUS, que, almenys pel que fa al domini del català, encara que no a la resta de la Romània ³⁴, ha estat substituït, potser per creuament amb un altre mot, per serva, que avui designa només el fruit, mentre que l'arbre s'anomena servera. Sorbet ha de ser per tant un topònim de formació antiga.

El col·lectiu Servet es troba com a cognom (Moll - 1982, pàg. 243). El mot simple serva, com a nom d'arbre, apareix usat com a pretopònim en un document del segle XI:

1038 (orig.) Baraut, DocUrgell 513 (Urgellia 5, pàg. 54): in comitatum Orgello in apendicio de Somunte, in locum que dicitur in Somunte ... Et est ipsa .i. sorte de terra ad ipsa Serva

³⁴ - En la majoria de llengües romàniques (italià, francès, occità, portuguès) hi ha formes en So-.

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

Sorbet i Servet són noms paral·lels només que el primer format directament sobre una base llatina i el segon sobre el mot del català antic. Altrament formes procedents de SORBUS no es documenten en català.

Podem també remarcar que en cap d'aquests casos es tracta d'un topònim format sobre el nom modern de l'arbre, que es construeix amb el sufix -ARIUS, servera o server, sinó sobre el nom antic de l'arbre sense sufix.

COL·LECTIUS DE SUBER 'ALZINA SURERA'

Els col·lectius en -eda de SUBER (cat. suro) en l'accepció d' 'alzina surera' es troben representats en la toponímia catalana per diversos topònims.

En un document referent a Girona de l'any 930 apareix el topònim Sovereta, precedit de l'article, gairebé un pretopònim:

930 (Girona) VViage 13, ap. 13, pàg. 243:
precepit nobis ... ut scripturam fecissemus ... de
ipsa Sovereta et de villare qui fuit de condam
Dacone, id est, Ascleto quod habebat vel quod
dabebat habere per suum directum

Abadal identifica amb Sant Andreu de Sureda (Vallespir) el topònim que apareix en el següent document:

981 DipCarol I, pàg. 212: et in uilla Tamiano
vel in villa Suvereda et in uilla Argileriis

Potser no té cap relació amb Sureda el nom que apareix en el següent document de Sant Cugat de 1184 i que sembla ésser un lloc a Sant Esteve de Palautordera, a més de ser el cognom d'una de les persones que signa el document.

1184 CSCugat III 1151, pàg. 295: dono et offero ... cenobio S. Cucufatis ... illum meum mansum quem habeo in comitatu Barchinone, in parrochia s. Stefani de Palacio, ad ipsam Suzretam. ... Signum Bernardi de Suzreta

D'altra banda, sureda és nom apel·latiu (cf. DECat, s.v. suro).

El topònim Siuret (a Vidrà, Ripollès) sembla ser un col·lectiu de siure variant dialectal de suro. Així ho explica per exemple el DCVB, però ja hem comentat més amunt, en mencionar els possibles col·lectius del nom cirera que aquesta explicació no era segura i en tot cas semblava contradita per la documentació antiga.

SUSQUEDA

Susqueda (nom del poble de la comarca de La Selva i actualment també conegut per la construcció d'un pantà) té tot l'aspecte de ser un col·lectiu en -eda, però és difícil de fer cap conjectura sobre el seu origen.

La GEC diu que el nom apareix ja documentat des de 948. Botet i Sisó (GGC, pàg. 1019) afirma que en documents antics apareix escrit Sucheda. Coromines (DECat s.v. soca, n. 5)

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

indica, amb moltes precaucions, que si realment es confirmés aquesta forma antiga potser es podria pensar en un derivat de soca amb creuament amb un altre mot. Potser es podrien trobar altres alternatives, però a manca de confirmació sobre aquesta forma antiga, cal considerar-les com a mera hipòtesi.

TEIXETA

El col·lectiu en -eda del teix només l'hem pogut documentar en un topònim corresponent al nom d'un coll que separa el Baix Camp del Priorat (el Coll de la Teixeta). Aquest topònim conserva la -r- intervocàlica cosa que el revela com a un mot de formació mossàrab tal com observa Coromines (cf. COROMINES - 1971, pàg. 203). Cal assenyalar però que per al mateix topònim s'ha recollit també la variant Teixeda.

COL·LECTIUS DE TELL

Telleda

El col·lectiu en -eda de l'arbre anomenat tell és recollit en el DCVB com a nom apel·latiu. El mot existeix també com a topònim, Telleda és el nom d'un veïnat de Sant Hilari Sacalm. En un document de 1234 es mencionen terres situades Sant Celoni i a Telleda;

1234 CSCugat III 1320, pàg. 432-433: et honores de s. Celedonio in diversis locis positus et honoribus de Teleda

És possible que aquest Telleda sigui el mateix que el veïnat de Sant Hilari Sacalm que hem mencionat (tot i que Sant Coloni queda a uns vint-i-cinc quilòmetres en línia recta de Sant Hilari, però el document menciona els dos llocs com a independents).

Tellet

Els documents de 1030, 1041 i 1051 fan referència clarament al municipi de Tellet al Vallespir. És possible que també es refereixi a aquest lloc el document de 1026.

1026 Baraut, DocUrgell 405 (Urgellia 4, pàg. 112): Et ad sancta Maria cenobii Riopullensis ipsum meum alaudem de Aragonazo, casas, casalibus ... exceptus ipso campo de Genebred. Et ipso maso de Telledo ... remaneat ad Bernard fratre meo. Et ipsi alii mei alaudes qui sunt in Cerdania vel in Riopullo sive in valle Asperi vel in Telledo

1030 Baraut, DocUrgell 434 (Urgellia 4, pàg. 139): Et concessit ad Bernard fratre suo ipsum maso de [Te]lledo. Et concessit omnes alios suos alaudes que abebat in chomitatum Cerritane sive in Riopullo uel in Valle Asperi sive in Telled uel in ipsa Balma

1041 Baraut, DocUrgell 534 (Urgellia 5, pàg. 69): Et in chomitatu Vallesperi in villa que vocant Telled vel in ipsa Balma

1051 Baraut, DocUrgell 643 (Urgellia 6, pàg. 28): in comitatum Valleasperi in villa que vocant Telled sive in ipsa balma

COL·LECTIUS DE THYUM 'FARIGOLA'

Tomet

Per a designar la farigola no hi ha, en català, formes procedents de THYUM sinó només de la forma derivada * THYMONI > timó³⁵. Ara be, el topònim Tomet (nom d'un veïnat de Medinyà, Gironès) no és un compost creat sobre aquesta forma, que d'altra banda també té derivats en -et i -eda (cf. supra). Tomet ha de procedir d'una forma *THUMETUM, no documentada en llatí però derivada directament de THUMUM, que va substituir THYUM en llatí vulgar; aquesta forma vulgar només s'ha conservat en alguns dialectes italians i sards i la suposa el castellà tomillo. El topònim Tomet del Gironès constitueix un testimoni únic actualment de l'existència de THUMUM, amb aquesta doble característica, que no es troba altrament en el llatí de Catalunya, de mot simple i amb la vocal -u-. Però havia existit un altre Tomet, nom d'un lloc on tenia una possessió Santa Maria de Talló (Cerdanya):

1098 (1042-1068) Baraut, DocUrgell 1166 (Urgellia 8, pàg. 95): dono predicte ecclesie beate Marie de Tolo ... et totas meas uineas de

³⁵ - Aquesta és una observació molt general que es podria precisar. Existeixen també derivats amb altres sufixos THUMELLU, THYMONICELLU i fins i tot un reflex de THYMUS a Menorca: tem. Vegeu el DECat s.v. timó II.

**Tomed cum illarum affrontacionibus et alias meas
vineas qui sunt in serra Sancti Agustini**

La grafia -ed del topònim en aquest document és indicadora d'un col·lectiu en -ETUM. No sembla possible identificar aquest topònim actualment.

Timoneda

Timoneda apareix repetidament i des de ben antic en documents d'Urgell com a nom d'una vila en aquest comtat, que correspon al poble del mateix nom que actualment pertany al municipi de Lladurs (Solsonès):

839 Baraut, ActC Urgell 3, pàg. 56. Capbreu dels censos i altres drets pertanyents a Sta. Maria de la Seu d'Urgell: ... de Timoneda pernas IIII et sesters V de vi et modios III

ca. 860 Baraut, ActC Urgell 2, pàg. 50. Acta de consagració de Sta. Maria de la Seu d'Urgell: tradimus atque condotamus parrochias Hurgellensem pagus ... Deinde Celsona, cum Iovale, et ipsa Leva siue Ladurci atque valle Infernale uel Timoneta, cum Terraciola

999 Baraut, DocUrgell 260 (Urgellia 3, pàg. 92): in comitatu Urgillitense in villa que vocabula est Timoneda qui est fundata super situm fluvium Autes

1029 Baraut, DocUrgell 424 (Urgellia 4, pàg. 128): Et alium alodem quem abeo in riard Afrontat de I parte in Vila nova et de alia in Timoneda

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

1040 Baraut, ActUrgell 51, pàg. 127 : In predicto comitatu Urgellensi ... et alodium de Timoneta quod dedit Borrellus Taravallensis

1050 Baraut, DocUrgell 630 (Urgellia 5, pàg. 152): et castrum que dicunt Colomers et Sarred et ipsa torre que dicunt Eresuz ... mandavit per suis verbis quod habuissent et tenuissent vel possedissent filiis suis ... simul cum ipso soler de Timoneda

1072 Baraut, DocUrgell 843 (Urgellia 6, pàg. 200): Et suam partem de alodio de Timoneda dimisit Sancte Marie que ibi est post dicessum matris sue.

1075 Baraut, DocUrgell 880 (Urgellia 6, pàg. 231): et ipsa tercia parte est ipsum solarium de Timoneda simul cum sua villa vel usque ad ipso rivo de Riard qui discurrit

Timoneda és també cognom i així mateix ho és la forma equivalent amb el sufix masculí -et: Timonet. Sobre aquestes formes cal comentar la seva formació sobre el derivat timó 'farigola' i no sobre la forma simple llatina d'aquest fitònim (THYMMUM) que també ha originat topònims en territori català (el topònim Tomet que acabem de comentar).

COL·LECTIUS DEL TRÈMOL

Tremoleda

El col·lectiu en -eda del nom d'arbre trèmol apareix com a topònim: Tremoleda és un llogaret a Palau Saverdera (Alt Empordà); el DCVB recull una menció d'aquest topònim en un

document de 1362. És també cognom. Com a nom apel·latiu el Diccionari Aguiló el documenta des l'any 1587.

Tremoledo

El col·lectiu en -et del nom d'arbre trèmol ha originat alguns topònims: l'any 1019 apareix un lloc amb aquest nom, lloc que correspon a l'Alt Urgell per bé que la seva localització exacta no sembla avui possible:

1019 Baraut, DocUrgell 356 (Urgellia 4, pàg. 70): Scriptura vindicionis quam fecit Guaraldus ad predicto comiti de .i. vinea cum suis arboribus in locum ubi dicitur Tremoledo; abet terminum ...

D'altra banda Lo Tremoledo és un topònim d'un lloc del Pallars, recollit per Coromines (1965 I, pàg. 148), amb la conservació de la -o final com és propi dels topònims d'aquesta zona.

ULLASTRET

El topònim Ullastret (actual municipi del Baix Empordà) apareix documentat des del segle IX. És un col·lectiu en -ETUM d'ullastre (< OLEASTRUM) 'olivera borda'.

899 (precepte del rei Carles) DipCarol. II, pàg. 574: Et in comitatu Impuritanense, uilla Uliastreto

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

1019 ACGirona, Cart. de Carlemany, f. 19
(citat per Balari, Orígenes pàg. 209): in locum
quem dicunt Uliastret

És a propòsit d'aquest topònim que es produeix l'anècdota que ja hem comentat en el capítol 1: la obscuritat del nom féu que aparegués llatinitzat com a Oculo Stricto (traducció literal d'"ull estret") en un document del segle XIV.

COL·LECTIUS DE VERN

Verneda

El col·lectiu en -eda de vern és viu avui en dia com a nom apel·latiu. Cal observar que aquest terme està format sobre un nom d'arbre d'origen no llatí sinó celta (cf. DECat, s. v. vern) però possiblement incorporat ben aviat al llatí de la regió. Com a mot apel·latiu es documenta des de ben antic (encara que el DCVB i el DECat donen la primera documentació del XII com a topònim: "in manso de Vernedes" de 1168, i, com a nom comú, en un passatge de la Crònica de Pere IV); el trobem com a nom apel·latiu en un precepte del rei Lotari del segle X:

982 DipCarol. II, pàg. 173: casas, terras,
vineas et vernedas, cum casis, terris

En tots els altres documents que hem recollit Verneda apareix com a topònim o pretopònim. Verneda és avui en dia el

nom d'un veïnat i una riera al terme de Cassà de la Selva (Gironès); aquest topònim es documenta des del segle x:

919 ACondal 63, pàg. 193: fines, vero, habet Locustaria ... ab occiduo similiter in termines de Mazanedo vel in fines de Calidas et inde vadit usque in termines de villa Ascleto; de parte vero circi in termines de villa Caciano vel in ipsa Verneta

979 ACondal 184, pàg. 364: in comitatu Gerundense [in] costa de Lacione ... et adfrontat ipsa terra ... et ad ipsas Vernedas et ad ipsa Lubatera

Però és també un topònim que apareix repetidament en altres llocs. Així a l'Alt Urgell en un lloc que Baraut situa en el terme de Cerc:

1016 (orig.) Baraut, DocUrgell 345 (Urgellia 4, pàg. 56): Et est in comitatum Orgello in valle Ursian in apendicio Sancti Iusti in locum qui dicitur ipsa Verneda.

També al Pallars:

1045 ACA Ramon Berenguer I, nº 77: in comitatum palliarensis sive infra terminos de castro mur ... de parte orientis in ipsa ripa de ipsa Verneta

En els següents exemples el nom és usat com a pretopònim o topònim circumstancial:

1095 CSCugat II 758, pàg. 417: manso uno... qui est in parrochia s. Marie Palacii, quem dicunt Vilamenie in vocitato loco ipsa Verneda

1109 Baraut, DocUrgell 1252 (Urgellia 9, pàg. 83): concedunt iam dicte ecclesie sancte Marie [de Tremp] condaminam unam optimam in termino katri tenrui ... et insulam unam que Verneta vocatur que est subtus margalid

1161 Marquès, Roses 30, pàg. 54: donamus atque conmutamus ... et aliam fexam ad vernedam quem tenet Ciricus et est ipsa terra cum ipsa fexa in parrochia S. Marie Kastilionis

D'altra banda La Verneda és avui en dia el nom d'un barri de Barcelona.

Vernet

La vila de Vernet al Conflent és ben coneguda per esdeveniments històrics; aquest lloc és mencionat, des del segle IX, en una sèrie de preceptes reials i en altres documents referents al Conflent i particularment al monestir de Cuixà.

874 Abadal ECuixà. 27, pàg. 142: sic me recognosco vel exvacuo ab interrogatione iudicum et presentia bonorum hominum in uilla Verneto, in ecclesia Sancti Saturnini

898 Abadal ECuixà 62, pàg. 165: alodes nostros quos habemus in valle Confluente in apendicio de castro Verneto id est, ecclesia Sancti Vicentii

899 DípCarol. II, pàg. 373. Precepte del rei Carles: in comitatu Russilionesi ... uilla quae dicitur Verneto

947 Abadal Ecuixà 70, pàg. 173 : per alias casas ... quod ego habeo in ualle confluyente, in uilla uocitante Verneto

958 DipCarol I, pàg. 96: in uilla nuncupante Fouliano sive Saurra et iterum in Vernedo sive in Foliolos

1007 Marca, ap. 155: in ualle Confluyente, in uilla uocitata Verneto ... et ascendit per ipsam serram que est inter Vernetum et Foliolos ... usque in uia quae pergit de Corneliano ad Cercedo

Però trobem altres topònims amb aquesta mateixa forma; a més del topònim actual Vernet que designa un llogaret a Baldomar (Artesa de Segre, La Noguera), hi ha documentat des del segle x un altre lloc amb el mateix nom a la Cerdanya, a la vila de Bar.

981 Baraut, DocUrgell 188 (Urgellia 3, pàg. 24): alaudem qui est in chommitatu Cerdaniensi in villa Bari, in locum que vocant Bernedo

Hi havia encara un altre lloc anomenat Vernet al Solsonès:

1163 Baraut, ActCUrgell 83, pàg. 173. Tercera consagració de l'església de Santa Maria de Solsona: ecclesias ... de Tartarenc, de Monteclausó, de Portel, de Verned, de Saltulicine, cum omnibus earum pertinenciis.

VINYET

VINETUM es troba ja àmpliament documentat en llatí, des de Varró fins a Horaci, amb el sentit de 'vinya', significat que, d'altra banda, també el tenia el mot VINEA. El continuador d'aquest mot és en català vinyet, mot que Coromines DECat s.v. vi) explica com el més antic col·lectiu de vinya. És possible que, tal com indica Coromines (loc. cit), vinyet procedeixi directament de VINETUM amb canvi de -n- en -ny- per influència de vinya. El Vinyet és topònim a diversos llocs del domini lingüístic el més conegut dels quals potser sigui El Vinyet de Sitges per la presència del seu santuari; hi ha però altres topònims homònims.

5.- Conclusions

En primer lloc cal destacar la gran quantitat de vegetals (des d'arbres fins a humils herbes) que ofereixen en la toponímia catalana del Principat col·lectius en -ETUM (-ETA). Hi ha representants de tot tipus d'arbres i plantes i de tot tipus de fitònims (alguns estesos només en alguns dialectes, alguns existents només en la llengua arcaica, altres generals).

Alguns d'aquests topònims són força repetits com Freixenet, Albereda, Verneda o Canyet (Canet); en general els noms col·lectius que encara ara són noms apel·latius (com pineda) són els més abundantment representats en la toponímia

menor. D'altres en canvi són raríssims i estan representats per un sol topònim com Telleda, Castanyet, Codonyet o Sorbet.

No sempre és possible de determinar l'època de formació d'aquests topònims però d'alguns se'n pot dir alguna cosa. Alguns són evidentment creats sobre el nom català de la planta com és ara Freixet o Freixeda.

En canvi topònims com Esclet han d'ésser de formació molt antiga ja que AEscULUS 'roure' va desaparèixer ben aviat del llatí parlat a Catalunya (i pel que sembla també del parlat a gairebé tota la resta de la Romània ja que només ha deixat rastres en italià cf. REW 244). També topònims com l'antic Noceto han de ser de formació antiga, ja que NUX aviat va ser substituït per NUCARIA en el territori català. Observem també que una forma com Tomet s'ha de considerar molt antiga ja que el llatí vulgar THUMUS ha estat substituït, sense deixar gairebé cap rastre en la llengua antiga, per un compost en -ONE, timó. La formació Timoneda, de timó, pot ser de creació més tardana.

D'una manera semblant hi ha una sèrie de topònims que semblen procedir d'un col·lectiu ja format en llatí, així Cedret < CITRETUM, Poblet (Poboleda) < POPULETUM, Cornet < CORNETUM, Lillet < LILLETUM. També Aulet, Oizet < ILICETUM encara que aquest mot es manté actualment com a apel·latiu en català i d'aquí pot originar topònims.

Hi ha, però, una sèrie de topònims dels quals és més difícil de dir si provenen directament de formes llatines o han estat creats sobre noms catalans. Així Olivet, Canyet o

Lloret es poden haver originat tant sobre les formes llatines OLIVETUM, CANNETUM o LAURETUM com ser compostos romànics sobre canya, oliva 'olivera' o llor. Fins i tot els femenins Pineda o Boixeda podrien procedir directament dels plurals neutres PINETA i SUXETA. També és possible que el Vinyet de Sitges procedeixi de VINETUM; la nasal palatal que porta la forma catalana es podria explicar també per influència del mot simple vinya (< VINEA).

Els derivats de QUERCUS ofereixen una problemàtica més complexa. Ja des d'època llatina aquest mot va sofrir tota una sèrie d'assimilacions i dissimilacions que hem estudiat més amunt. Tant els derivats de QUERCUS com els de *KASSANOS s'han de considerar de formació antiga; si bé hi ha indicis lleus que indiquen que encara hi havia consciència en època pre-literària de l'origen apel·latiu d'aquests mots, el cert és que van desaparèixer de la llengua ben aviat.

També podem observar que alguns d'aquests topònims del tipus Castanyet, Avellanet / Avellaneda, Codonyet, Prunet, Pressequeda, Nespleda, Nouet, Olivet i també Sorbet / Servet procedeixen dels tipus castanya, avellana o codony, antigues designacions d'aquests arbres en català preliterari, substituïdes, ja en període romànic, per castanyer, avellaner o codonyer respectivament; és a dir per derivats en -ARIUS.

Hi ha alguns derivats en -ETUM (-ETA) de noms de plantes procedents del substrat; alguns d'aquests han desaparegut en la llengua actual com *KASSANOS; i d'altres es conserven com

és ara aranyó, arn, argelaga, beç, barça, bruc, gargalla, gavarra, vern, etc.

Tanmateix la major part dels noms d'arbres i el de moltes plantes ben humils com el romani, la ginesta, el ginebre, el marfull, etc. conserven el nom llatí; això ens fa veure una vegada més que en la llatinització del país intervingueren molt activament colons procedents del món rural i establerts com a camperois.

Alguns d'aquests topònims reflecteixen parlars no pròpiament catalans, així els noms de lloc del tipus Cardedo, Escobedo, Faiedo, Tremoledo, etc. propis del Pallars i de la Ribagorça. Alguns topònims meridionals com Gatelleta i La Teixeta corresponen al mossàrab de la zona.

Tal com comentarem en el capítol 11, el sufix -eda és, contràriament al que succeeix amb el seu parell masculí, l'únic que conserva una certa vitalitat en català per formar noms apel·latius; molts pocs col·lectius en -et han aconseguit de sobreviure en la llengua comuna. Però també observem que les formes masculines procedents del neutre -ETUM, ara fòssils conservats per la toponímia, havien tingut una vitalitat en català en època preliterària. De totes maneres cal destacar que en la documentació antiga recollida ja s'observa clarament la tendència a formar els noms apel·latius només amb el sufix -ETA; és per això que són remarcables els documents que hem recollit on olzet és evidentment un nom apel·latiu i també d'altres on canet és nom comú i un document de 863 on potser olivet també ho sigui. De totes maneres aquests dos darrers casos són menys

Col·lectius amb el sufix -ETUM -ETA

sorprenents ja que aquests dos mots s'han conservat com a nom apel·latiu fins a l'actualitat.

L'altra conclusió evident que es pot treure de la comparació dels materials toponímics que hem recollit amb les dades de la llengua comuna actual (capítol 11), és que els topònims en -et o -eda es troben en una zona geogràfica molt més àmplia que no pas la zona on es troben formacions amb aquests sufixos en la llengua comuna.

Això correspon a la idea que el sufix -et -eda havia estat el sufix per excel·lència per a formar col·lectius vegetals en una època antiga, pre-literària. El nombre i l'extensió de topònims derivats així ho demostra.